

Moizhes, Volodymyr

**Výsledky archeologického výskumu stredovekého kostola v Palad' Komarivci
(Zakarpatská oblasť, Ukrajina)**

Archaeologia historica. 2025, vol. 50, iss. 1, pp. 165-201

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2025-1-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82350>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250625

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU STREDOVEKÉHO KOSTOLA V PALAĎ KOMARIVCI (ZAKARPATSKÁ OBLASŤ, UKRAJINA)

VOLODYMYR MOIZHES

Abstract: Článok informuje o výsledkoch výskumu stredovekého kostola v Palaď Komarivci (Ukrajina, Zakarpatská oblasť), ktorý realizovala archeologická expedícia Užhorodskej národnej univerzity v roku 2017. Predstavené sú výsledky výskumu v interiéri kostola a na ploche priľahlej k nemu. Celková preskúmaná plocha je 74 m². Získané z nej bolo významné množstvo nálezov. Objavené boli zvyšky základov pôvodného kostola a stopy neskorších prestavieb, čo umožnilo vytvoriť celkový plán pamiatky, tiež boli preskúmané aj murované hrobky. V interiéri kostola a v priľahlom okolí bolo zaznamenaných niekoľko hrobov, z ktorých niektoré obsahovali inventár. Celkovo získané nálezy chronologicky pokrývajú 13.–18. storočie. Ich analýza umožnila potvrdiť existenciu kostola už na prelome 13.–14. storočia.

Kľúčové slová: stredoveký kostol – loď – polygonálne presbytérium – sakristia – hrobka – hroby – drobné nálezy.

Materials of archaeological research on the medieval church in Palaď Komarivtsi (Zakarpattia Oblast, Ukraine)

Abstract: The article presents materials obtained by the archaeological expedition of Uzhhorod National University in 2017 during the investigation of the medieval church in Palaď Komarivtsi (Ukraine, Zakarpattia Oblast). The results of the excavations conducted inside the church and on its adjacent territory are highlighted. The total excavated area is 74 m², yielding substantial and comprehensive material. Remnants of the foundations of the original church and traces of later reconstructions were identified, allowing the determination of the overall site plan, including the examination of tombs. Within the church's interior and its adjacent area, a series of burials were recorded, with some revealed as inventory-related. The collected material spans chronologically from the 13th to the 18th century. Its analysis supports the assertion of the church's existence around the turn of the 13th to 14th century.

Key words: Medieval church – nave – polygonal presbytery – sacristy – tomb – burials – individual finds.

Stručný opis pamiatky

Stredoveký kostol v Palaď Komarivci (Ukrajina, Zakarpatská oblasť) sa nachádza v strede obce na pieskovom kopci prírodného pôvodu (48°31'35.8"N 22°10'31.9"E). Je známe, že kostol sa spomína už v pápežských desiatkových listinách v roku 1334. O zasvätení kostola informujú aj neskoršie pramene. V listine z roku 1462 sa uvádza, že kostol bol vysvätený na počesť svätého Michala (Szakács 2013, 252). Pôvodne bol chrám postavený v románskom štýle, no počas svojej histórie prešiel viacerými prestavbami a opravami. Svoju modernú podobu získal koncom 19. storočia, keď v roku 1895 došlo v dôsledku reštaurátorských prác k výrazným zmenám (obr. 1). Dokladá to mramorová tabuľa s nápisom pri vchode do kostola: „Obnovený z prostriedkov cirkevnej obce v roku 1895 počas kurately farára Józsefa Tótha a správcu Istvána Vargu“ (Herczeg 2009, 78; Szakács 2013, 254; 2018, 175; Tajkov 2012, 52).

Najstaršou časťou kostola je jeho západná polovica – loď s vežou priamo nad emporou. Predĺžená strecha veže je pokrytá šindľom a pod ňou je ochodza na spôsob pavlače. Podobný vzhľad veže spočívajúcej na strednej časti empory je typický pre arpádovské obdobie (Szakács 2013, 254). V južnej stene lode je zamurovaný portál lomeného tvaru (obr. 1). Najbližší kostol tohto typu sa nachádza približne 40 km juhovýchodne v Maďarsku, v obci Csaroda (Tajkov 2010, 340, 343–344; 2011, 54–55; 2012, 51; Szakács 2013, 252).

Múry kostola sú hrubé asi 0,8 m a sú vymurované z tehál. Základ, ktorého hĺbka je 0,8–0,85 m, je z lomového kameňa (Мойжес 2018, 110). Pred západným priečelím kostola je predsieň s rozmermi 3 × 3,5 m. Interiér kostola je 16 m dlhý, 6 m široký, rovnako v lodi aj v presbytériu. Súčasné presbytérium s polygonálnym uzáverom bolo postavené pravdepodobne

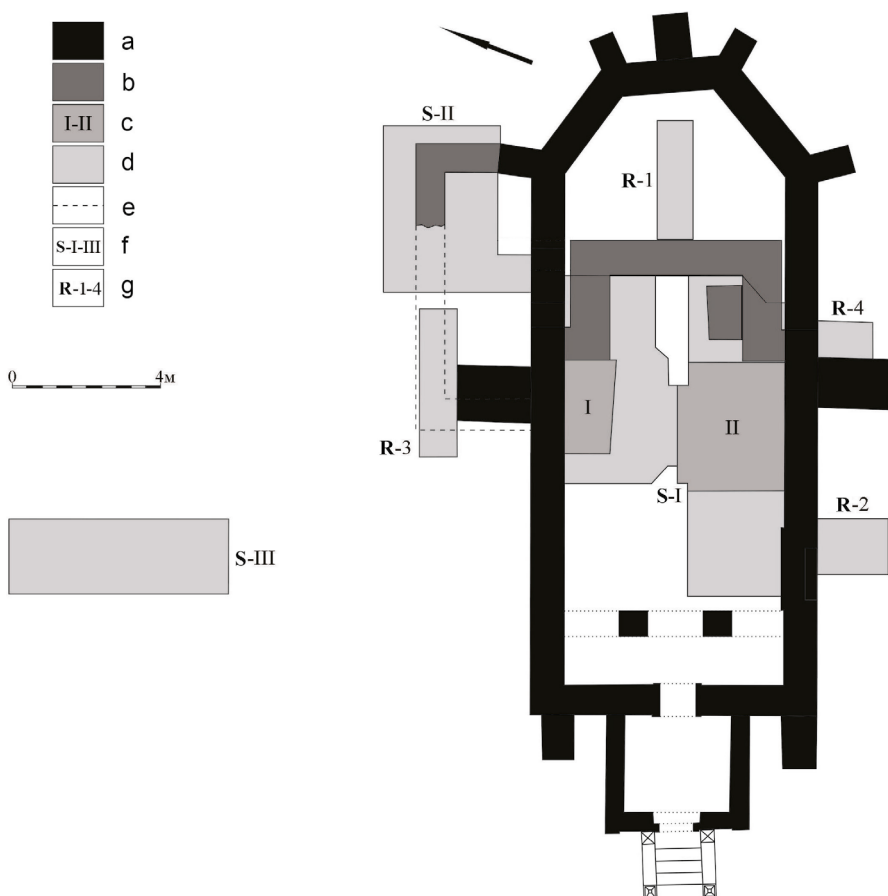
Obr. 1. Palad' Komarivci. Stredoveký kostol, pohľad z juhu.

Abb. 1. Palad Komariwzi. Mittelalterliche Kirche, Blick von Süden.

v 15. storočí za účelom rozšírenia kostola. Z pôvodných gotických prvkov sa dnes zachovali len prípory, čo na presnejšie datovanie nestačí, no javí sa, že rozšírenie kostola zodpovedá 15. storočiu (Deschmann 1990, 63; Szakács 2013, 256). S podobnými prestavbami východných častí kostolov v období neskorého stredoveku sa stretávame v kostoloch vo Veľkej Trni a Svätušiaci (Tajkov 2012, 50). Žiaľ, gotická klenba kostola v Palad' Komarivci sa zrútila v roku 1650 (Herczeg 2009, 74). Vonkajšie steny kostola sa opierajú o oporné piliere rôznych typov, pretože boli postavené v rozličných obdobiach (obr. 1–2).

V roku 2006 boli na stenách kostola objavené nástenné maľby. Bádatelia ich datujú do prvého desaťročia 14. storočia (Szakács 2013, 254; Kiss 2013, 258; Herczeg 2009, 73). Boli nanesené na hrubú vrstvu vápna, ktorá pokrýva murivo. Nad oblúkmi emporie sa nachádza fragment výjavu z legendy o sv. Ladislavovi, ktorý je zospodu orámovaný širokým karmínovým pruhom. Na pravej strane výjavu je zobrazený kráľ Ladislav Svätý v brnení ako bojuje s Kumánom, ktorého do päty seká dievčina Ladiva (obr. 3). Na južnej stene lode na úrovni emporie je výjav Kristovho zostupu do pekla. Postava Krista je otočená doprava, v ľavej ruke drží zástavu a pravou rukou sa dotýka ľavej ruky bradatého muža, vedľa ktorého stojí korunovaná žena. Za nimi je na tmavom pozadí nápis Lucifer a zospodu je vidieť niekoľko ďalších tvárí (obr. 4). Oproti na severnej stene lode sú fragmenty malieb, na ktorých možno identifikovať hlavu so svätožiarou a fragment okrídleného anjela.

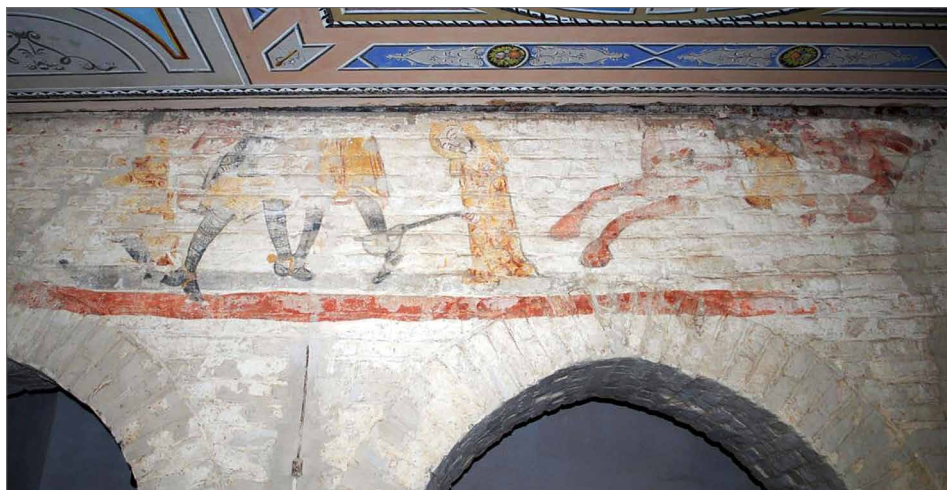
Kostol od druhej polovice 16. storočia patrí reformovanej kresťanskej cirkvi a dodnes sa aktívne využíva. Prvá zmienka o reformovanom kazateľovi je z roku 1564 (Fodor 2016, 91). Je tiež známe, že tu v roku 1575 bola vybudovaná hrobka, v ktorej bol pochovaný Ferenc Szalay, beregský župan a kapitán pevnosti v Kiszvárd. Jeho náhrobný kameň (obr. 5) vyniesli z kostola koncom 19. storočia a umiestnili do muriva južného nárožného oporného piliera lode (Tajkov 2012, 52, pozn. 218). Je na ňom zobrazený erb Ferenca Szalaya – erbový štít, v ktorého poli sa nachádza ruka zvierajúca v lakti lebku. Nad štítom je ruka s mečom a okolo nej je prikrývadlo. Pod erbom je epitaf s nápisom v maďarčine:

Obr. 2. Palad Komarivci. Plán stredovekého kostola a preskúmanej plochy. a – súčasné steny kostola, b – zistené základy, c – hroby, d – preskúmaná plocha, e – pravdepodobné obrysy sakristie, f – sondy (I–III), g – rezy (1–4).

Abb. 2. Palad Komariwzi. Planskizze der mittellalterlichen Kirche und der untersuchten Fläche. a – heutige Wände der Kirche, b – entdeckte Fundamente, c – Grufte, d – untersuchte Fläche, e – wahrscheinliche Umrisse der Sakristei, f – Sondagen (I–III), g – Grabungsschnitte (1–4).

*Pútniku, ktorý sa zamyslene pozeráš na tento kameň,
môžeš vidieť: nebola to udatnosť slávnych predkov, čo ho splodilo,
to je jeho zásluha, ktorej požehnané pozostatky
sú tu pochované: Ferenc rodený Szalay ...
V bitkách ho sprevádzala veľká sila, odvaha
a hrdinský charakter – pozrite sa na jeho významenia!
Za svoje zásluhy však dostal dôstojnú odmenu:
Bol na čele župy, viedol armádu,
O jeho zásluhách hovoria obdivovatelia
Takéto úspechy nikdy nezakryje temnota.*

Obr. 3. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Freska nad oblúkmi empory, fragment scény z legendy o svätom Ladislavovi.
Abb. 3. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Fresko über den Emporenbögen, Fragment einer Szene aus der Legende des Heiligen Ladislaus.

Predstavenie hlavných výsledkov archeologického výskumu

S cieľom objasniť chronológiu pamiatky, stanoviť stratigrafiu, ako aj identifikovať možné architektonické prvky a ich osobitosti (pozostatky staršieho presbytéria, sakristie a možné krypty alebo hrobky), uskutočnila archeologická expedícia Užhorodskej národnej univerzity v roku 2017 výskum (Mojzsész 2017, 106–109; Мойжес 2018, 109–111; 2019, 38–40). Na základe zadáných úloh bol preskúmaný priestor samotného kostola aj k nemu priľahlé plochy. Celková preskúmaná plocha je 74 m² (obr. 2).

Sonda I a rez 1 boli situované v strede kostola, ich celková plocha bola 39 m² (obr. 2; 6).

Sonda I

Bola umiestnená v lodi kostola a jej plocha bola 36 m². Počas odkryvu tu boli zistené dve hrobky.

Hrobka č. 1. Našla sa v ľavej (severnej) polovici lode (obr. 6). Jej obvodové steny sú z kameňa spájaného maltou a klenba je tehlová. Vo vnútri sa nepochovávalo. Hrobka bola vyplnená piesčitou zeminou so stavebnou suťou, ktorá sa sem dostala koncom 19. storočia. Jej rozmery naznačujú, že bola navrhnutá pre jednu rakvu (dĺžka – 2,3 m, šírka – od 0,7 do 0,85 m, výška v strede – 1,65 m; obr. 6–7). Táto hrobka je datovaná (na základe stratigrafie, jednotlivých náleзов, ako aj chronologického určenia tehál z klenby¹) do druhej polovice 16. storočia. Domnievame sa, že tu bol pochovaný Ferenc Szalay.

Hrobka č. 2. Objavená bola v pravej (južnej) polovici lode (obr. 6). Bočné steny boli tiež postavené z kameňa spájaného maltou a klenba je tehlová. Jej vnútorné rozmery: dĺžka – 2,55 m, šírka – 2,2 m, výška v strede – 2,0 m. Vo vnútri uprostred sa nachádzali drevené rakvy, ktoré ležali jedna na druhej v troch radoch. Zosponu ich držali tri rovnomerne od seba vzdialené železné tyče umiestnené naprieč. Úplne hore spočívala zinková rakva (obr. 6; 8). Ako sa zistilo, bol tam pochovaný gróf János Butler. Stal sa všeobecne známym vďaka románu *Podivné manželstvo* od Kálmána Mikszátha.

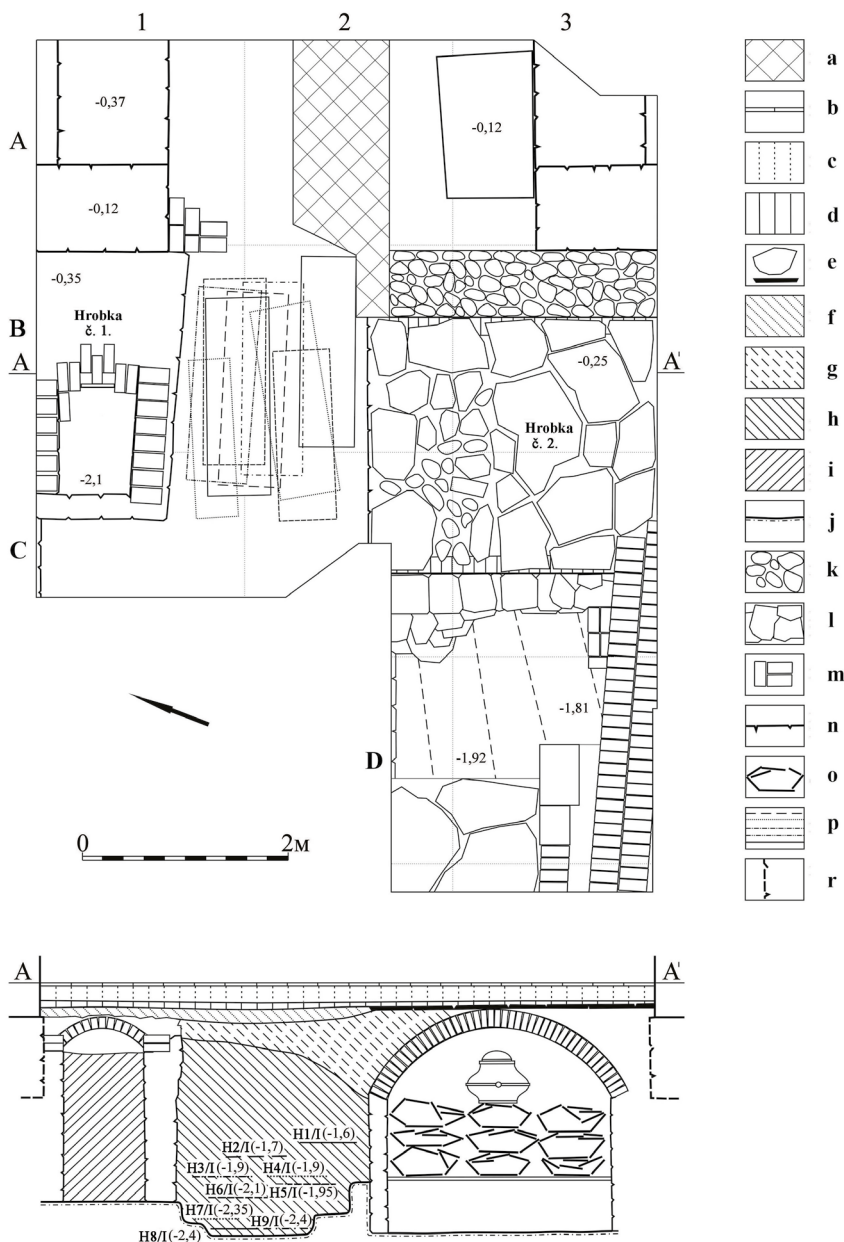
¹ Tehly určil Mgr. Marián Čurný, PhD., archeológ zo Zemplínskeho múzea v Michalovciach.

Obr. 4. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Freska na južnej stene lode na úrovni empory, scéna Kristovho zostupu do pekla.
Abb. 4. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Fresko an der Südwand auf Höhe der Empore, Szene von Christi Abstieg in die Unterwelt.

Obr. 5. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Náhrobný kameň na južnom nárožnom opornom pilieri lode.
Abb. 5. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grabstein am südlichen Eckpfeiler des Kirchenschiffs.

Obr. 6. Stredoveký kostol v Palad Komariwzi. Plán sondy I, pôdorys a profil. a – neskúmaná plocha, b – podlaha, dlažba, c – cementový poter, d – rovnomerná svetlohnedá hlina, e – kamenné dosky, f – stavebná suť, g – piesok so stavebnou suťou, h – svetlohnedý piesok, i – tmavohnedá vrstva s rozptýlenou stavebnou suťou, j – podložie, k – kamenná dlažba, l – murivo z lomového kameňa, m – tehla, n – obrysy kamenného muriva, o – drevené rakvy, p – obrysy hrobových jám, r – pravdepodobné obrysy základov kostola.

Abb. 6. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondagenplanskizze I, Grundriss und Profil. a – nicht untersuchte Fläche, b – Fußboden, Pflasterung, c – Zementestrich, d – gleichmäßige hellbrauner Lehm, e – Steinplatten, f – Bauschutt, g – Sand mit Bauschutt, h – hellbrauner Sand, i – dunkelbraune Schicht mit verstreutem Bauschutt, j – Unterboden, k – Steinpflaster, l – Bruchsteinmauerwerk, m – Ziegel, n – Umrisse einer Steinmauer, o – Holzsärge, p – Umrisse von Grabgruben, r – wahrscheinliche Umrisse des Kirchenfundaments.

Obr. 7. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda I, hrobka č. 1.

Abb. 7. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage I, Gruft Nr. 1.

Obr. 8. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda I, hrobka č. 2.

Abb. 8. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage I, Gruft Nr. 2.

Gróf zomrel v roku 1845 v obci Doboruska (dnes Ruská, Slovensko), kde vlastnil kaštieľ. Jeho telesné pozostatky boli pochované v Paladi (dediny Palad' a Komarivci boli spojené do jednej v roku 1943), o čom svedčí aj zápis v matrike: „7. máj. Ctihodný gróf János Butler Bardani. Zomrel v dedine Doboruska. Bol uložený v krypte pod paladským reformovaným kostolom, kde odpočíva vo veku 73 rokov, oplakávajú ho biskup Mihály Jászay a derenivský a eseňský kazateľ János Kovács“ (Haraszy 1931, 328–329). Neskôr, v roku 1908, bolo telo grófa exhumované a uložené do zinkovej rakvy (Haraszy 1931, 329).

Podľa nálezov a ich rozboru sa výstavba hrobky č. 2 datuje do 18. storočia. Možno do roku 1729, kedy prebehla veľká prestavba kostola, o čom svedčí aj nápis na východnej stene presbytéria. Boli zistené aj mená ľudí, ktorých telá sú tu pochované – László Kárner a Mária Répási (Mojzsesz 2017, 108; Мойжес 2018, 110).

Vo vnútri, na dne tejto hrobky, bol objavený fragment nádoby s uchom. Ide o hornú polovicu malého hrnca s oválnym telom. Ucho je pripojené k okraju a maximálnej vyduťtine nádoby. Výpal je kvalitný, farba béžová. Červená maľovaná výzdoba v podobe troch obežných pásov je umiestnená na pleciach nádoby (obr. 9:10). Podobné nádoby sú v regióne zastúpené nálezmi zo 16. storočia (Kotorova-Jenčová 2013, 272, tab. I:1–6), no vyskytujú sa aj v 17. a na začiatku 18. storočia, napríklad na Seredňanskom hrade (Zakarpatsko; Прохненко 2018, 118). V hrobke č. 2 sa našiel aj fragment kamenného bloku z gotickej klenby z 15. storočia.

Okrem dvoch hrobiek boli vo vnútri kostola zistené aj základy staršieho presbytéria. Jeho presnejšie parametre sa získali realizovaním rezu I, ako aj neskôr, pri rekonštrukčných prácach, keď bola v kostole úplne odstránená podlaha a obnažili sa obrysy základov. Základy presbytéria sú dnes symbolicky zvýraznené v podlahe (obr. 10). Hrúbka základov bola asi 1,0 m. Vnútna šírka tohto presbytéria dosahovala 3,6 m a dĺžka 2,3 m. Možno teda stanoviť, že celková vnútorná dĺžka pôvodného kostola bola 10,5 m (obr. 2; 6).

Stratigrafia sondy I pozostávala z početných vrstiev (obr. 6). Podlaha zo štvorcovej dlažby bola umiestnená na cementovom potere (do hĺbky 0,2 m; obr. 6:b, c). Pod ním sa nachádzala rovnomerná vrstva sterilnej, svetlohnedej hliny (do hĺbky 0,25–0,3 m; obr. 6:d), ktorá na niektorých miestach prekryvala veľké ploché kamenné dosky (obr. 6:e), ktoré mohli byť zvyškom staršej podlahy. Ďalšiu vrstvu predstavuje stavebná suť (do hĺbky 0,4–0,45 m; obr. 6:f) a pod ňou sa nachádzala vrstva piesku so stavebnou suťou (obr. 6:g). Pod tým už nasledovala vrstva svetlohnedého podložného piesku (do 2,45 m; obr. 6:h).

Keramický materiál zo sondy I obsahuje zopár nevýrazných črepov z nádob zo 17.–18. storočia. Viacerými fragmentmi sú zastúpené aj komorové kachlice pokryté zelenou glazúrou (obr. 9:21).

Nálezy zo sondy I

Fragment hlavičky dvojdielnej fajky. Bol objavený v zásype hrobky č. 1. Kvalitne vyrobená, keramická hmota hutná, bez viditeľných nečistôt, výpal redukčný, výborne prevedený. Povrch čierny, lesklý, lom šedý. Celoplošná výzdoba hustými zvislými kanelúrami (obr. 11:1). Nález možno datovať do druhej polovice až záveru 19. storočia s tým, že silno pripomína nitriansku a banskoštiavnickú produkciu z tohto obdobia, čo však nemožno spresniť, pretože sa nezachovala značka výrobcu (Bielich–Čurný 2009, 357, 360, 24, fig. 20:d, e).

Gombíky. Tri exempláre. Vyrobené z bieleho kovu. Majú tvar pologule s priemerom 18 mm. Sú opatrené zaoblenými očkami na upevnenie (obr. 11:2–4).

Špendlík. Vyrobený zo zliatiny meďi. Zakončený malou okrúhloú hlavičkou (3 mm). Celková dĺžka je 4,9 cm (obr. 11:5).

Mince. V priestore sondy I medzi hrobkami č. 1 a 2 boli objavené tri mince, z ktorých jedna sa nachádzala v hrobe.

1. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), poltorák 1625 (Kopicki 1995, č. 867);

Obr. 9. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Fragmenty keramických nádob a kachlíc. 1–9, 19–20 – sonda II; 10, 21 – sonda I; 11–13, 16–18 – sonda III; 14–15 – rez 2.

Abb. 9. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Fragmente von Keramikgefäßen und Kacheln. 1–9, 19–20 – Sondage II; 10, 21 – Sondage I; 11–13, 16–18 – Sondage III; 14–15 – Grabungsschnitt 2.

Obr. 10. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. 1 – sonda I, celkový pohľad na základy presbytéria; 2–3 – východný základ presbytéria odkrytý pri sanačných prácach; 4 – obrisy základov presbytéria, ktoré sú symbolicky zvýraznené na podlahe.

Abb. 10. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. 1 – Sondage I, Gesamtblick auf das Fundament des Altarraums; 2–3 – bei Sanierungsarbeiten freigelegtes östliches Fundament des Altarraums; 4 – symbolisch auf dem Fußboden gekennzeichnete Umriss des Altarraumfundaments.

A: štvrtý erb pod korunou, pod tým nominál 3, okolo nápis: SIGIS-3-DG – REX-PM-DL; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním je erb Sas (Szász), po stranách sú čísla 2 – 5, okolo nápis: *MONE*NO – REG*POLO*. Striebro. 19 mm; 0,97 g. Táto minca sa našla v hrobe č. 2/I, čo umožnilo stanoviť jeho chronologické zaradenie (obr. 11:6).

2. Uhorsko, Leopold I. (1655–1705), poltorák 1701 (Huszár 1979, č. 1485); A: Profil vpravo, nápis okolo: LEOPOLD·D·G·R·I·S·A·GE·HV·B·REX; R: Madona so svätôžiarou, žezlo v jej pravej ruke a dieťa so svätôžiarou sediace na jej ľavom kolene; na stranách písmena: ·P – H· a pod: ·POLTURA· / ·1701· / ·N* B·. Striebro. 17 × 19 mm; 0,87 g (obr. 11:7).

3. Rakúsko, Mária Terézia (1740–1780), grajciar 1761 (Huszár 1979, č. 1758); A: Profil vpravo, nápis okolo: M·THERES·D·G· – R·I·G·H·B·R·A·AUST; R: v kartuši – EIN / KREUTZER / 1761· / K·. Med'. 25,5 mm; 10,43 g (obr. 11:8).

Celkovo bolo medzi týmito dvomi hrobkami na ploche o niečo menšej ako 5 m² zaznamenaných deväť hrobov, veľmi husto pri sebe. Najplytší hrob sa nachádzal v hĺbke 1,6 m od úrovne podlahy a najspodnejší v hĺbke 2,4 m (obr. 6). Všetky hroby boli zle zachované, čo bolo s najväčšou pravdepodobnosťou spôsobené porušením mladšími hrobmami a osobitosťou pôdy v interiéri kostola. Na kostrových pozostatkoch zo štyroch hrobov bolo možné vykonať antropologickú analýzu,² v troch hroboch sa nachádzal aj hrobový inventár:

Hrob č. 2/I. Žena (♀ Adultus/Maturus). Kostra bola orientovaná hlavou na juhozápad. Hĺbka hrobovej jamy bola 1,7 m od úrovne podlahy (obr. 6). V hrobe sa nachádzala vyššie popísaná minca (poltorák, Poľsko, Žigmund III. Vasa z roku 1625).

Hrob č. 3/I. Žena (♀ Adultus). Kostra bola orientovaná hlavou na juhozápad. Hĺbka hrobovej jamy bola 1,9 m od úrovne podlahy. Bez inventára (obr. 6).

Hrob č. 6/I. Žena (♀ Adultus). Orientácia hlavy na juhozápad. Hĺbka hrobovej jamy bola 2,1 m od úrovne podlahy (obr. 6). V hrobe sa pomerne dobre zachovala vesta. Ide o vrchný diel šiat zdobený prúžkami s výšivkou a zapínaním z bieleho kovu (obr. 12). Podobný dievčenský odev bol objavený aj v hrobe zo začiatku poslednej štvrtiny 16. storočia v kostole v Boldve, severne od Miškolca (Nagy 1982, 29–79). Takže, podľa stratigrafie a analógií možno hrob č. 6/I datovať najskôr na záver 16. – začiatok 17. storočia.

Hrob č. 7/I. Dieťa (Infans I). Orientácia hlavy na juhozápad. Hĺbka hrobovej jamy bola 2,35 m od úrovne podlahy (obr. 6). Okolo fragmentov lebky sa nachádzali časti party. Reprezentujú ich nasledujúce položky:

Sklenené koráliky. Predstavujú ich koráliky rôznych tvarov a techník výroby – jednoduché biele, čierne, modré a zelené koráliky; priehľadné fazetované koráliky a koráliky fúkané do malých priehľadných guľôčok (obr. 13:1).

Špendlík. Vyrobený zo zliatiny medi. V priereze je okrúhly a zakončený ornamentovanou ihlanovitou hlavicou. Celková dĺžka je 3,5 cm (obr. 13:2).

Zlaté koráliky. Ide o šesť dvojkonických korálikov s veľkosťou do 3 mm. Ich celková hmotnosť je 0,17 g (obr. 13:3).

Zlaté nášivky. Zastúpené sú dvomi rôznymi exemplármi. Prvá nášivka má tvar kvetu s piatimi okvetnými lístkami. Na jej zadnej strane je očko na uchytenie. Maximálna šírka je 13 mm. Hmotnosť – 0,40 g (obr. 13:4). Druhá nášivka štvorcového tvaru má rozmery 8 × 9 mm. V strede sa nachádza výčnelok v tvare kríža a v rohoch sú rozetky. Na zadnej strane je očko na uchytenie. Hmotnosť – 0,57 g (obr. 13:5).

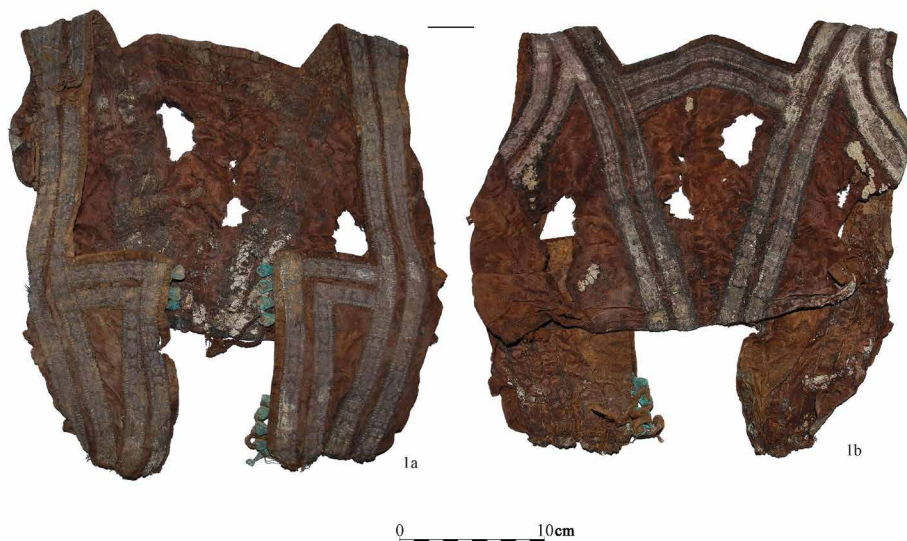
Nášivky. Vyhотовené z rezaných kúskov červeného skla (alebo možno z granátu), zostavených po šiestich vo forme kvetu. V strede je vlisovaná šesťhranná hviezda. Základňa je vybavená priechodnými otvormi pre montáž. Spolu 9 ks (obr. 13:6). Pokrývky hlavy, kde boli použité analogické nášivky, sú vo vedeckých publikáciách zvyčajne chronologicky zaradené do obdobia druhej polovice 16. – začiatku 17. storočia (Horváth 1970; Mojzsis 1984). Obzvlášť treba zdôrazniť, že

2 Antropologickú analýzu realizoval kandidát historických vied Kiryl Sergijovič Lipatov priamo v priestoroch laboratória Archeologického múzea prof. E. Balaguriho na Fakulte histórie a medzinárodných vzťahov Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode.

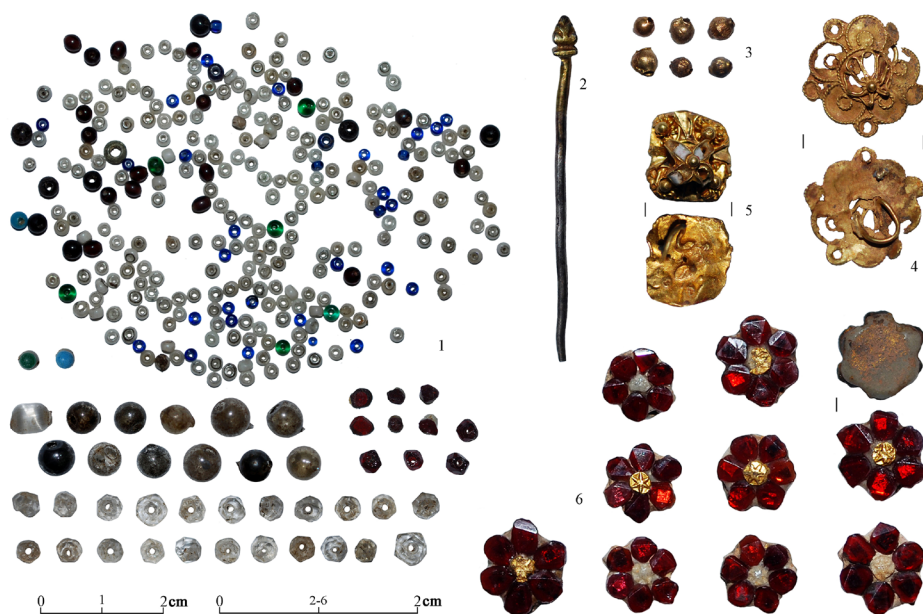
Obr. 11. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Drobné nálezy zo sondy I. 6 – minca z hrobu 2/I.

Abb. 11. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Kleinfunde aus Sondage I. 6 – Münze aus Grab 2/I.

Obr. 12. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda I, hrob 6/I. Ženský odev – vesta.

Abb. 12. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage I, Grab 6/I. Frauenkleidungsstück – Weste.

Obr. 13. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda I, inventár hrobu 7/I.

Abb. 13. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage I, Inventar von Grab 7/I.

takéto nášivky pochádzajú aj z hrobu Alberta Huet (1537–1607) v Sibiu (Rumunsko). Albert Huet bol saský gróf a významná postava protitureckého hnutia a predstaviteľ Saskej univerzity v Sedmohradsku. Uvedené nášivky boli umiestnené na stuhe z hnedého zamatu vyšívanej hodvábnymi niťami, ktorá pravdepodobne slúžila na ozdobu pokrývky hlavy (Manea 1992, 118–121; Рябцева 2010, 258, рис. 6:19).

Okrem týchto detailov pokrývky hlavy boli v hrobe č. 7/I objavené aj fragmenty textílií, ktoré sú zvyškami pokrývky hlavy aj odevu. Vykonala sa podrobná analýza týchto textílií a taktiež sa realizovala aj ich rekonštrukcia. Materiál, výzdobné prvky, technika prevedenia a strih zodpovedajú obdobiu konca 16. – prvej polovice 17. storočia. Tieto výsledky boli nedávno publikované v samostatnej štúdii (Погоржельська–Мойжес 2024, 125–141). Takže na základe analógií a podľa stratigrafie (berúc do úvahy plytšie uložené hroby) možno hrob č. 7/I datovať do druhej polovice 16. – a maximálne na začiatok 17. storočia.

Rez I

Bol umiestnený v strednej časti presbytéria s cieľom zachytiť základ pôvodnej svätyne (obr. 2). Jeho plocha bola 3 m² (1 × 3 m). Bola tu zistená rovnaká stratigrafia ako v prípade sondy I (obr. 14). Je však potrebné poznamenať, že existujúce vrstvy mohli byť narušené a formované v dôsledku prestavieb a častého pochovávaní vo vnútri kostola. V rámci rezu I boli objavené iba tri mince.

1. Uhorsko, Mária (1382–1395), denár 1384–1395 (Réthy 1907, č. 116; Huszár 1979, č. 569); A: v strede koruna, okolo nápis: +MARI(E D R) VGARIE; R: dvojité kríž, okolo nápis: (+M) OnETA*MARI(E R). Striebro. 12 × 14 mm; 0,37 g. Táto minca sa našla vo vrstve piesku so stavebnou suťou, v hĺbke 1,75 m (obr. 14:1).

2. Uhorsko, Ľudovít II. (1506–1526), denár 1521 (Réthy 1907, č. 306A; Huszár 1979, č. 841); A: v strede štvrtý erb, v jeho strede orlica, okolo nápis: LVDOVICVS*R*VNGAR*1521*; R: v strede sediaca korunovaná Madona s dieťaťom sediacim na jej pravom kolene, po stranách písmená K – A (značky mincovne) a okolo nápis: PATRONA * – * VNGARIE. Striebro. 15 × 16 mm; 0,47 g. Táto minca sa našla vo vrstve stavebnej suty, v hĺbke 1,0 m (obr. 14:2).

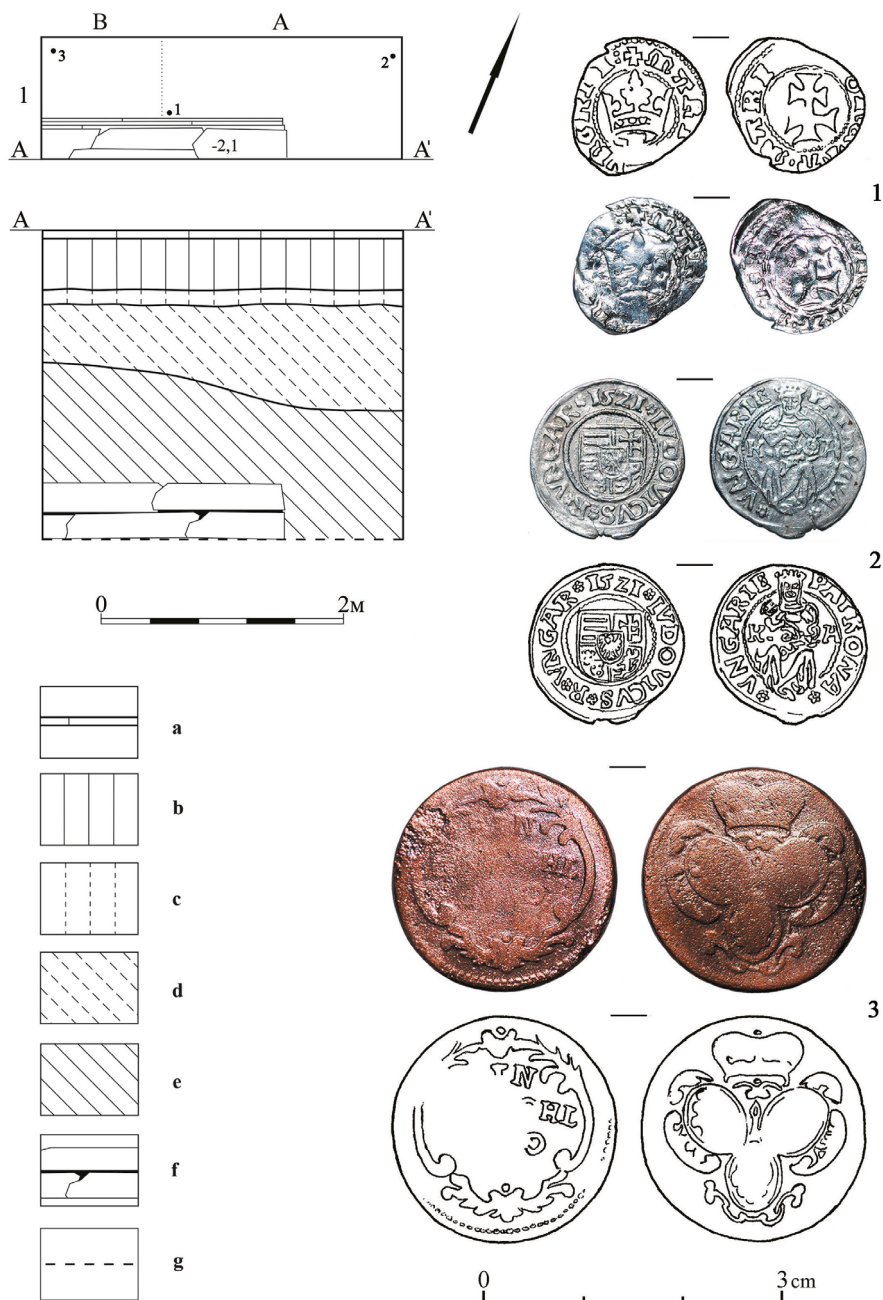
3. Rakúsko, Čechy, Mária Terézia (1740–1780), Praha, grešla 1760 (Kopicki 1995, č. 9185); A: v kartuši – EIN / GRESCHL / 1760; R: v kartuši v kruhu tri erby, nad ňou koruna. Meď. 22,5 mm; 7,71 g. Táto minca sa našla vo vrstve rovnomernej svetlohnedej hliny, bezprostredne pod cementovým poterom, v hĺbke 0,5 m (obr. 14:3).

Výskumné práce v exteriéri kostola sa realizovali na viacerých plochách s celkovou rozlohou 35 m² (sonda II–III, rez 2–4; obr. 2).

Sonda II

Bola umiestnená priamo pri severnej stene presbytéria. Jej plocha bola 14,5 m². Zistila sa v nej náročná časť základov sakristie, ktorá môže pochádzať z 15. storočia (obr. 2; 15–16). Podľa stratigrafie sa zistilo, že základ sakristie mohol siahť až po stredný rizalit severnej steny lode kostola (obr. 2). To, či sakristia existovala pred 15. storočím, je stále otvorenou otázkou a vyžaduje si ďalší výskum, keďže sa nezachovali žiadne pozostatky skorších základov a ani stratigrafia neposkytla spoľahlivé údaje. Tak či onak, táto časť kostola bola rozobratá. Pravdepodobne sa tak mohlo stať v polovici 16. storočia, keď sa kostol dostal do vlastníctva reformovanej cirkvi.

V sonde II siahali kultúrne vrstvy od súčasného povrchu až do hĺbky 2,4 m. Sivá vrchná vrstva siahala do hĺbky 0,3–0,4 m (obr. 16:b), pod ňou sa nachádzal piesok, ktorý sa líšil farebne i rôznorodými prímiesami (obr. 16:e). Takže na ploche, ktorá bola mimo sakristie, sa nachádza svetlohnedý vápenatý piesok s miernou prímiesou stavebnej sutiny a úlomkov ľudských kostí. Interiér sakristie obsahoval tmavohnedý piesok (obr. 16:f). V línii rozobratého základu (obr. 16:h) ležala v zodpovedajúcom páse jeho negatívu tmavá zemina so stavebnou suťou.

Obr. 14. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Pôdorys a profil rezu 1 a nálezy z neho. a – podlaha kostola, b – cementový poter, c – rovnomerná svetlohnedá hlina, d – stavebná suť, e – piesok so stavebnou suťou, f – dosky, g – skúmaná úroveň.

Abb. 14. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss und Profil von Grabungsschnitt 1 und Funde aus ihm. a – Fußboden der Kirche, b – Zementestrich, c – gleichmäßiger hellbrauner Lehm, d – Bauschutt, e – Sand mit Bauschutt, f – Platten, g – untersuchte Ebene.

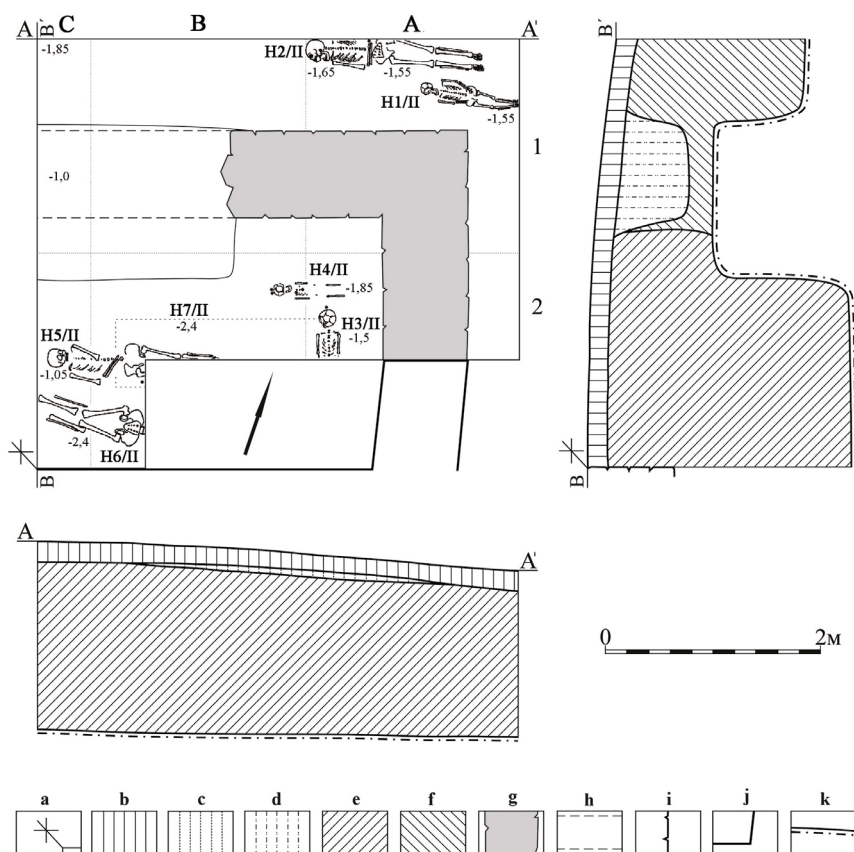
Obr. 15. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda II, pohľad od západu.

Abb. 15. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage II, Blick von Westen.

Medzi nálezmi zo sondy II dominujú fragmenty keramického riadu. Podľa ich znakov (profily ústí, výrobná technológia, výzdoba) chronologicky pokrývajú možno 12./13.–18. storočie (obr. 9:1–9). Malú časť z nich predstavujú fragmenty z 12./13.–15. storočia (obr. 9:1–6). Medzi nimi vynikajú črepy zdobené na pleciah radielkom, resp. črepy zdobené vodorovnými radmi malých nechtových vrypov, ktoré sú najstaršou keramikou zistenou výskumom (obr. 9:5–6). Hrnce s podobným charakterom hlineného cesta a výzdobou sa nachádzajú na zakarpatských lokalitách z 12.–13. storočia (Прохненко 2012, 110–117, рис.13).

Väčšina keramických zlomkov pochádza zo 16.–18. storočia. Boli vyrobené kvalitnejšie. Keramická hmota je hutná, výpal je výborný, farba je svetlo až tmavohnedá. Na povrchu jednotlivých fragmentov sa zachovala výzdoba maľovaná červenou farbou alebo glazúra (obr. 9:7–9).

Pochádza odtiaľ aj niekoľko fragmentov komorových kachlíc zo 17. storočia pokrytých zelenou glazúrou (obr. 9:19–20). Fragmenty podobne prevedených kachlíc sú známe z hradov v regióne. Ide o hrady Nevycke, Korolevo, Serednie, Čynadijovo (Ukrajina, Zakarpatská oblasť; Дзембас 2010, obr. 54; Прохненко–Жиленко–Мойжес 2020, obr. 72:5–5a; Prohnenko–Mojzsasz–Zsilenko 2013, tab. X:13, XI:10, XVII:15), Brekov, Jasenov a Vinné (Slovensko; Slivka–Vizdal 1984, 175–179; Strakošová 2007, 241, obr. 4:5; 5:6) a Diósgyőr, Kiszvárd a Sárospatak a kaštieľ v Pácine (Maďarsko; Éri 1954, táb. XXXVIII:1, 3, 5, 10; Gyurica 1992, kat. 125, 140, 274; Boldizsár–Kocsis–Sabján 2010, 74, kép. 75, tab. CXIII:188). Vyskytujú sa v neglazovanom, zelenoglazovanom alebo polychrómovanom vyhotovení (súhrne k tomuto typu kachlíc Bednár–Čurný–Šimkovic 2023).

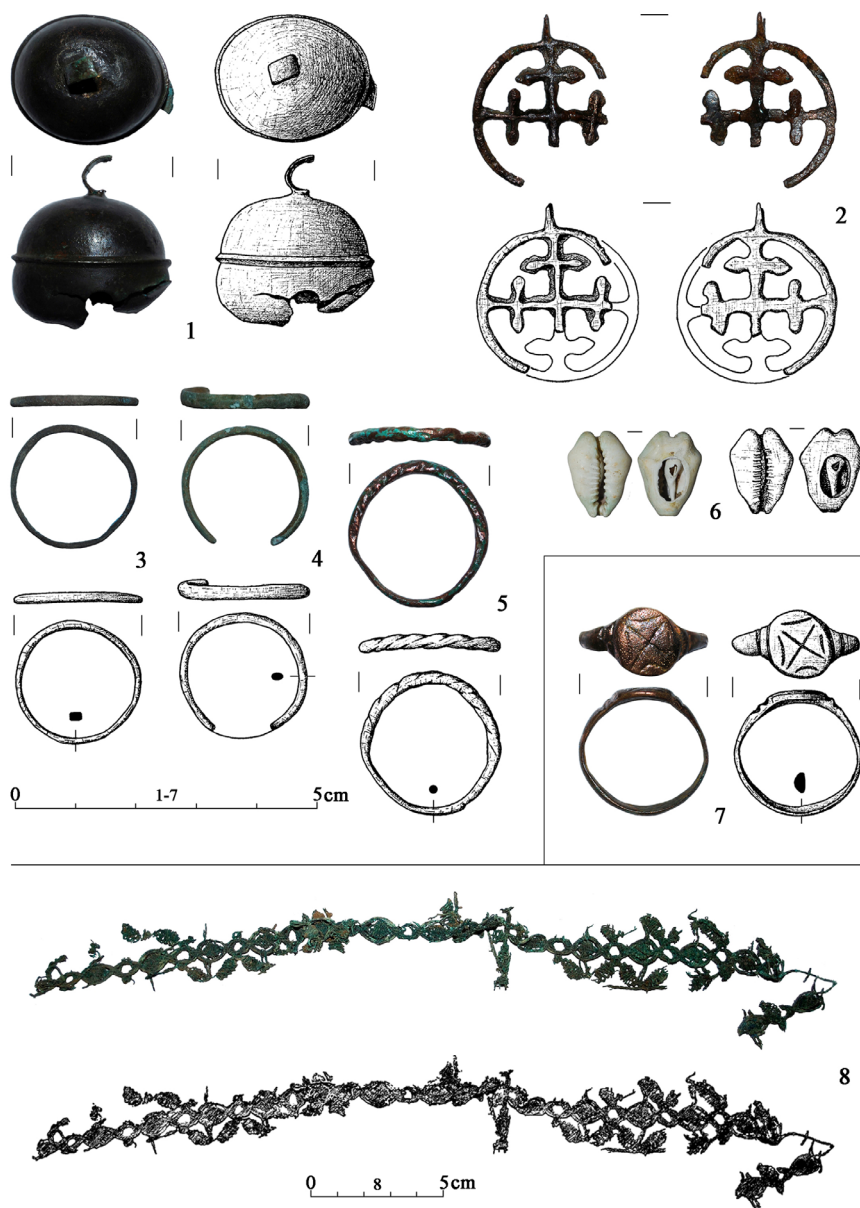
Obr. 16. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Pôdorys a profily sondy II. a – nivelácia, b – povrchová vrstva šedej farby, c – vrstva stavebnej suty, d – tmavá pôda so stavebnou suťou, e – piesok svetlohnedej farby zmiešaný so stavebnou suťou a kosťami, f – tmavohnedý piesok, g – základ sakristie, h – pravdepodobné obrysy základu sakristie, i – základ presbytéria, j – obrysy súčasných múrov kostola, k – podlažie.

Abb. 16. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss und Profile von Sondage II. und – Nivellierung, b – grau-farbige Oberflächenschicht, c – Bauschuttschicht, d – dunkles Erdreich mit Bauschutt, e – mit Bauschutt und Knochen vermischter hellbrauner Sand, f – dunkelbrauner Sand, g – Fundament der Sakristei, h – wahrscheinliche Umrisse des Sakristei-fundaments, i – Fundament des Altarraums, j – Umriss der heutigen Mauern der Kirche, k – Unterboden.

Nález z sondy II

Rolníčka. Poškodená, $2,4 \times 2,0$ cm, vyrobená zo zliatiny medi a skladá sa z dvoch polovic, ktoré sú v strede pripevnené k sebe. V hornej časti sa nachádza závesné očko a v spodnej časti je štrbina. Tieto „bubnové“ tvary majú pomerne širokú chronológiu (obr. 17:1).

Křížik. Ide o dvanásťhrotový kříž umiestnený v kruhu (slnečnom kruhu). Navrchu má ploché očko. Vonkajšia strana je vypuklá, rubová strana je plochá. Odliatok zo zliatiny medi. Priemer – 26 mm. Podobné osobné křížiky sú pomerne široko známe medzi nálezmi z Kyjevskej Rusi a sú chronologicky zaradené do 12.–13. storočia (Кутасов–Селезнёв 2010; obr. 17:2).

Obr. 17. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Drobné nálezy zo sondy II. 1–6 – kultúrna vrstva; 7 – hrob 2/II; 8 – hrob 3/II.
Abb. 17. Mittelalterliche Kirche in Palad Komarivzi. Kleinfunde aus Sondage II. 1–6 – Kulturschicht; 7 – Grab 2/II; 8 – Grab 3/II.

Prstene-obručky. Vyskytli sa v troch exemplároch, všetky boli zo zliatiny medi. Dva z nich sú jednoduché, vyrobené zo splošteného drôtu a bez ornamentov. Priemer je 18–19 mm (obr. 17:3–4). Tretí je tordovaný a jeho priemer je 19–20 mm (obr. 17:5).

Korálik/kaori. Malá mušľa s prevrtaným otvorom na navliekanie alebo prišitie (obr. 17:6).

Pukličky z rakvy. Medené, okrúhly tvar, priemer – 19 mm. Čiapočky sú v reze šošovkovité a lisované do tvaru ozdobnej šesťcipej hviezdy, medzi lúčmi ktorej sú malé rozety vyliisované z bodiek. Klince týchto pukličiek sú železné. Spolu ich je 23 kusov (obr. 18:1), ktoré boli nájdené v hĺbke 0,75–0,85 m v kvadrante B–C–2 sondy II, kde sa náhodne vyskytovali na ploche asi 1 m². Pravdepodobne pochádzajú z porušeného, resp. zničeného hrobu.

Mince

1. Uhorsko, Vladislav II. (1490–1516), obol 1500–1502 (Réthy 1907, č. 281; Huszár 1979, č. 815); A: štvrtý erb, v strede s orlom; R: Madona so svätožiarou na polmesiaci, na jej pravom kolene sedí dieťa bez svätožariy a po stranách písmená K – H (znaky mincovne). Striebro. 11 × 12 mm; 0,29 g (obr. 19:1).

2. Švédsko, Gustáv II. Adolf (1611–1632), minca pre mesto Elbląg, elbląský poltorák 1633 (Kopicki 1995, č. 9613); A: štvrtý erb pod korunou, pod ním nominál 3, okolo nápis: GVS ADO – DG...; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním štátny znak, po stranách sú čísla 3 – 3, okolo nápis: *MON NO – REG SVE. Striebro. 20 mm; 0,62 g (obr. 19:2).

3. Sliezske kniežatstvo Legnica–Brzeg, Ľudovít IV. Legnický (1639–1663), 15-grajciar 1663 (Kopicki 1995, č. 5435); A: profil je otočený vpravo, pod ním je nominál XV, okolo nápis: D·G·LUDOV·DUX SIL· – L·B·SCOLDE·; R: v strede erb Sliezska, okolo nápis: * MONETA NOVA – ARGENTEA·1663·. Striebro. 29 mm; 5,35 g (obr. 19:4).

4. Rakúsko, Leopold I. (1657–1705), 3-grajciar 1696; A: profil je otočený vpravo, pod ním je nominál 3, okolo nápis: LEOPOLDVS·DG·R·I·S – A·G·H·B·R·; R: v strede štátny znak Rakúska, pod ním značka mincovne – (C·B), okolo nápis: ·ARCHID·AVS – DVX·BVR·E·SI·1696·. Striebro. 20,5 × 22 mm; 1,59 g (obr. 19:3).

5. Uhorsko, František II. Rákoczi (1703–1711), poltura 1706 (Huszár 1979, č. 1552); A: v strede korunovaný uhorský erb, po stranách písmená C – M a okolo nápis: POLTURA A·1706; R: v strede Madona na polmesiaci s dieťaťom sediacim na jej ľavom kolene, okolo nápis: PA·TRONA HUNGARIE. Meď. 20 × 22 mm; 1,91 g (obr. 19:5).

V priestore sondy II bolo zistených sedem hrobov, ktoré sa nachádzali v hĺbke 1,05 m až 2,4 m od súčasného povrchu (obr. 15–16). Väčšina z nich obsahovala inventár.

Hrob č. 1/I. Dieťa (Infans I). Orientácia hlavou na západ. Hĺbka 1,55 m od súčasného povrchu. Bez inventára (obr. 16). Podľa stratigrafie a ďalších sprievodných údajov môže patriť medzi najstaršie hroby z konca 13. – začiatku 14. storočia.

Hrob č. 2/II. Muž (♂ Juvenis/Adultus). Orientácia hlavou na západ. Hĺbka 1,55 m od súčasného povrchu (obr. 16). Na prste pravej ruky sa nachádzal bronzový zdobený prsteň s priemerom 18 × 19 mm (obr. 17:7). Veľmi podobné prstene s týmto vzorom sú známe z pamiatok z 13. storočia (Lovag 1980, 224).

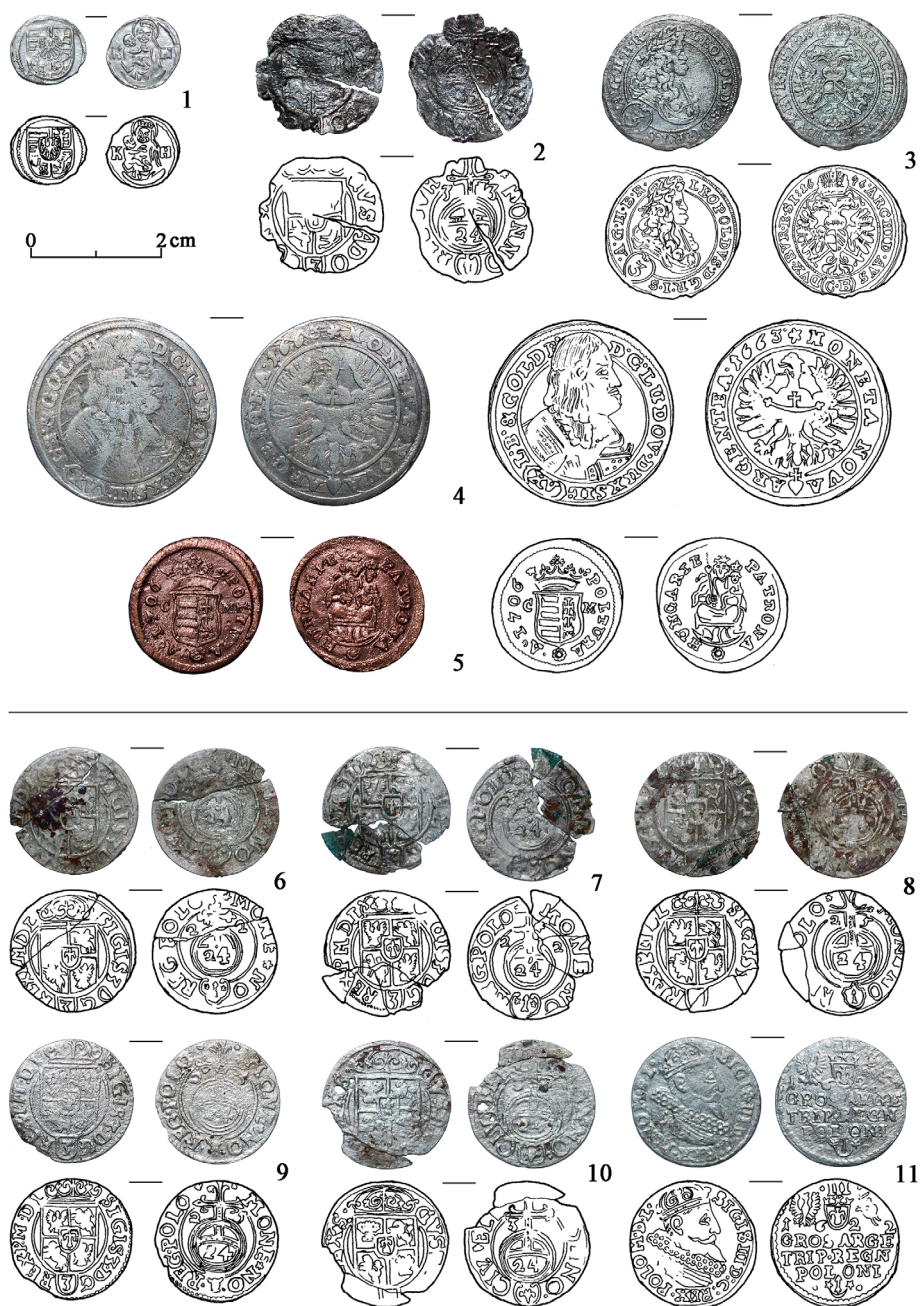
Hrob č. 3/II. Dieťa (Infans I). Orientácia hlavou na sever. Hĺbka 1,5 m od súčasného povrchu (obr. 16). V okolí lebky sa nachádzala pletená stuha (obr. 17:8). Stratigraficky ho možno datovať najskôr do polovice 17. storočia.

Hrob č. 4/II. Dieťa (Infans II). Orientácia hlavou na západ. Hĺbka 1,85 m od súčasného povrchu (obr. 16). Na lebke boli zvyšky pokrývky hlavy (pás, parta), na ktorej boli v radoch pripevnené zlaté nášivky v podobe kvetov (obr. 20:1–5). Takmer rovnaké zlaté nášivky sú známe z hrobu pravdepodobne Doamnei Neaga v kostole v Buda Crăciunești (Rumunsko). Doamnei Neaga bola manželka Mihnea II Turcitula (Poturčenca), kniežaťa Valašska, a zomrela medzi rokmi 1618–1622 (Drăghiceanu 1931, 159–176, fig. 32; Manea 1992, 119, pl. 5; Constantinescu 2016, 124–138).

V oblasti hrudníka bolo zistených osem párov spínadiel z bieleho kovu (obr. 20:6–21). Okolo kostry sa nachádzali početné čierne koráliky (obr. 20:22) a zvyšky textílií (obr. 20:23). Podľa stratigrafie a inventára možno tento hrob datovať na začiatok 17. storočia.

Obr. 18. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Sonda II, pukličky z rakvy. 1 – kultúrna vrstva; 2 – hrob 6/II; 3 – hrob 7/II.
 Abb. 18. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage II, Metallnuppen von einem Sarg. 1 – Kulturschicht; 2 – Grab 6/II; 3 – Grab 7/II.

Obr. 19. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda II, mince. 1–5 – kultúrna vrstva; 6–11 – hrob 7/II.

Abb. 19. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage II, Münze. 1–5 – Kulturschicht; 6–11 – Grab 7/II.

Obr. 20. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Sonda II, inventár hrobu 4/II.

Abb. 20. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage II, Inventar aus Grab 4/II.

Hrob č. 5/II. Muž (♂ *Maturus*). Orientácia hlavou na západ. Hĺbka 1,05 m od súčasného povrchu. Bez inventára (obr. 16). Stratigraficky ho možno datovať najskôr do polovice 17. storočia.

Hrob č. 6/II. Žena (♀ *Adultus*). Orientácia hlavou na východ. Hĺbka 2,4 m od súčasného povrchu (obr. 16). Pozdĺž oboch strán hrobu sa našli početné (55 ks) pukličky, ktorými bola ozdobená rakva. Jedna polovica z nich je polguľovitá (priemer – 19 mm) a druhá má tvar šesťčipej hviezdy (19 × 22 mm; obr. 18:2). Podľa stratigrafie a nálezov pochádza tento hrob zo 17. storočia.

Hrob č. 7/II (kenotaf?). Obrisy rakvy orientované pozdĺž západovýchodnej línie boli zreteľne zaznamenané v hĺbke 2,4 m, chýbali však kosti. Obrisy rakvy naznačovali, že je určená pre dospelú osobu (obr. 16). Na mieste regulárneho hrobu sa našlo 40 pukličiek po obvode rakvy, ktoré boli použité na jej ozdobenie. Hlavičky pukličiek boli vyrobené z bieleho kovu a pri všetkých boli klinge železné. Niektoré z nich majú šošovkovité hlavičky s priemerom 16 mm, niektoré majú hlavičky v tvare päťčipej hviezdy s veľkosťou 18–19 mm (obr. 18:3). Hrob nebol porušený neskoršími výkopmi. V rovnamej hĺbke ako pukličky sa tu našiel valček šesť mincí zo 17. storočia:

1. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), korunný poltorák 1622 (Kopicki 1995, č. 860); A: štvrtý erb pod korunou, pod ním nominál 3, okolo nápis: SIGIS 3 DG – REX PMDL; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním je erb Sas [Szász], mincmajster Mykola Danylovych, po stranách číslica 2 – 2, okolo nápis: ·MONE· NIE – REG POLO. Striebro. 19,5 mm; 0,73 g (obr. 19:6).

2. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), korunný poltorák 1622 (Kopicki 1995, č. 860); A: štvrtý erb pod korunou, pod ním nominál 3, okolo nápis: ...GIS 3 DG – REX PMDL; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním je erb Sas (Szász), po stranách číslica 2 – 2, okolo nápis: MONE NO – REG POLO. Striebro. 19,5 mm; 0,50 g (obr. 19:7).

3. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), korunný poltorák 1625 (Kopicki 1995, č. 866); A: štvrtý erb pod korunou, pod ním nominál 3, okolo nápis: SIGIS 3 ... – REX PMDL; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním je erb Sas (Szász), po stranách sú čísla 2 – 5, okolo nápis: MONE NO – RE...OLO. Striebro. 19 mm; 0,75 g (obr. 19:8).

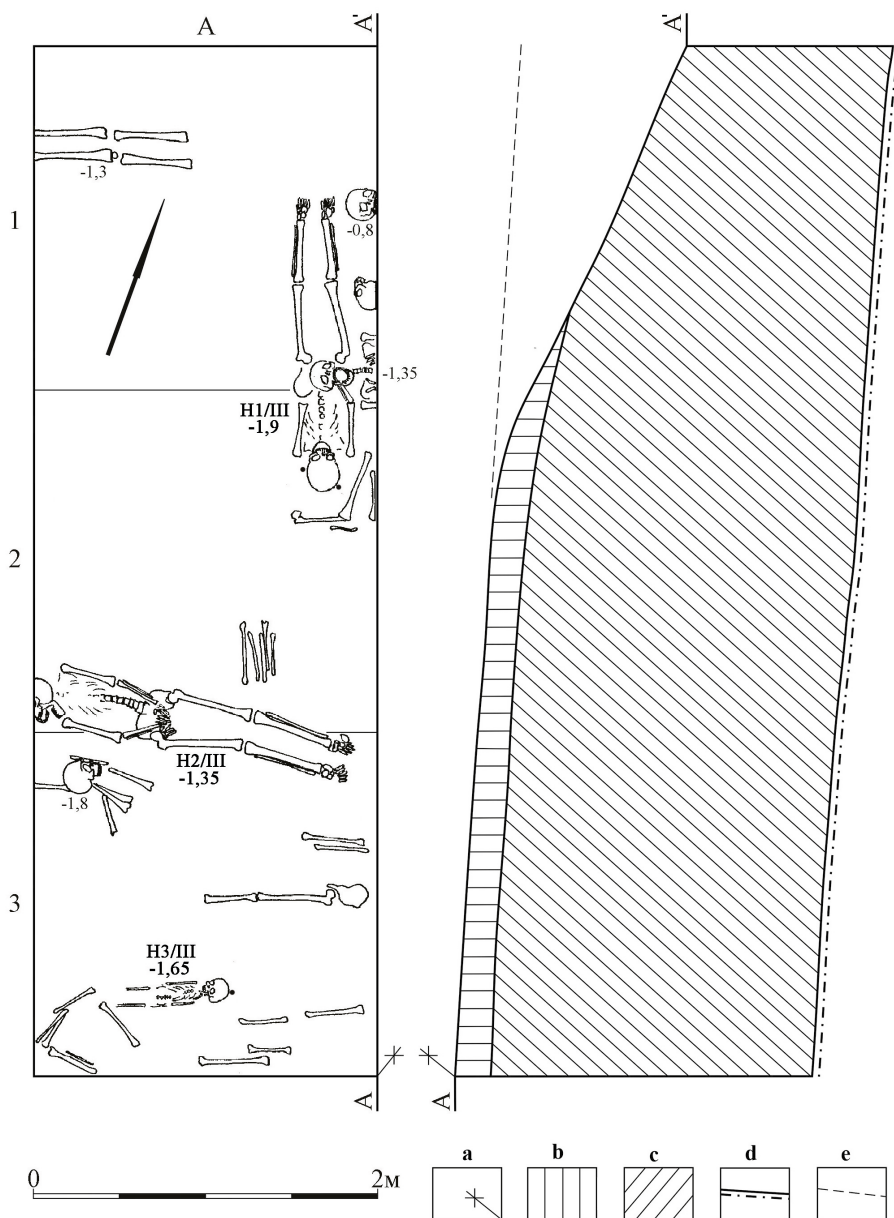
4. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), korunný poltorák 1625 (Kopicki 1995, č. 870); A: štvrtý erb pod korunou, pod ním nominál 3, okolo nápis: SIGIS 3-DG – REX-P-M-D L; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním je erb Półkozic, mincmajster Hieronymus Legesius, po stranách sú čísla 2 – 5, okolo nápis: ·MONE ·NIE· – REG-POLO. Striebro. 19 mm; 0,92 g (obr. 19:9).

5. Švédsko, Gustáv II. Adolf (1611–1632), minca pre mesto Elbląg, elblągský poltorák 163(?) (Kopicki 1995, č. 9606–9615); A: pod korunou štvrtý erb, pod ním nominál 3, okolo nápis: GVS·A... EX S; R: jablko, v strede ktorého je nominálna hodnota 24, pod ním štátny znak, po stranách číslica 3 – (?), okolo nápis: ...ON NO – CIVI ELB. Striebro. 19,5 mm; 0,65 g (obr. 19:10).

6. Poľsko, Žigmund III. Vasa (1587–1632), trojgroš (korunný troják) 1622 (Kopicki 1995, č. 1227); A: v strede profil kráľa vpravo, okolo nápis: SIGIS III D:C: REX-POLO M·D·L; R: *III* / tri erby: Poľské kráľovstvo, rod Vasa, Litovské veľkoveľkovoľvodstvo / 16.–22. / GROS ARGE / TRIP-REGN / POLONI, pod ním erb Sas (Szász). Striebro. 20 mm; 1,48 g (obr. 19:11).

Sonda III

Bola orientovaná kolmo na severnú stenu lode kostola vo vzdialenosti osem metrov od nej (8 m je vzdialenosť od severnej steny lode kostola po južný okraj sondy III; obr. 2). Plocha sondy III bola 12 m² (2 × 6 m). Bola v nej zistená mocnosť kultúrnych vrstiev 2 m. Okrem vrchnej vrstvy (sivá hlina s hrúbkou do 0,2 m; obr. 21:b) bola zdokumentovaná jednotvárná vrstva svetlohnedej piesčitej hliny, ktorá obsahovala roztrúsenú stavebnú sutinu a úlomky ľudských kostí z porušených hrobov (obr. 21:c). V tejto vrstve boli zaznamenané keramické nálezy. Predstavujú ich črepy (obr. 9:11–13) a fragmenty komorových kachlíc s rastlinným ornamentom, z ktorých niektoré sú pokryté zelenou glazúrou (obr. 9:16–18). Tieto keramické nálezy patria do 17.–18. storočia

Obr. 21. Stredoveký kostol v Palad' Komariwzi. Pôdorys a profil sondy III. a – nivelácia, b – povrchová vrstva šedej farby, c – piesok svetlohnedej farby zmiešaný so stavebnou suťou a kosťami, d – podložie, e – pravdepodobný horizont do 60. rokov 20. storočia.

Abb. 21. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss und Profil von Sondage III. und – Nivellierung, b – grau-farbige Oberflächenschicht, c – mit Bauschutt und Knochen vermischter hellbrauner Sand, d – Unterboden, e – wahrscheinlicher Horizont bis in die 1960er Jahre.

(Prohnenko–Mojzsasz–Zsilenko 2013; Прохненко–Жиленко–Мойжес 2020). Vo všeobecnosti nálezy zo sondy III nie sú stratifikované a ich vypovedacia hodnota je znížená.

Drobné nálezy zo sondy III

Podkovička z obuvi. Vykovaná zo železa. Jeden koniec je odlomený, zachovali sa dva klince slúžiace na upevnenie. Zachované rozmery: 7 × 5 cm (obr. 22:1).

Korálik. Okrúhly tvar, priemer 13 mm. Vyrobený zo skla, farba čierna. Je pravdepodobné, že pochádza z ruženca (obr. 22:2).

Prstene-obručky. Dva exempláre vyrobené zo zliatiny medi. Prvý je plný, nezdobený a má malý priemer – 14 mm (obr. 22:3). Druhý bol vyrobený z nezdobenej platničky, ktorej konce sa navzájom prekrývajú. Priemer je 15 × 16 mm (obr. 22:4).

Prsteň. Bronzový, s presahujúcim okrúhlym lemom, ktorý je prázdny. Priemer je 15 × 16 mm (obr. 22:5).

Záušnice (?). Reprezentované dvomi fragmentmi, ktoré sa veľmi podobajú na esovité typy záušníc (obr. 22:6–7). Boli vyrobené z drôtu zo zliatiny medi, ktorý je v priereze okrúhly. Na jednom konci je sploštený. Na jednom z exemplárov je esovito prehnutý (obr. 22:7). Datovanie esovitých záušníc v závislosti od ich veľkosti variuje od 11. do 13. storočia (Plachá–Divileková 2012, 67–70; Trugly 2008, 167).

Olovená obchodná plomba. Pôvodne sa pripevňovala k rolke látky. Jej priemer je 2,1 × 2,2 cm, hmotnosť 11,42 g. Pochádza zo sliezskeho mesta Chojnów z tretej štvrtiny 16. storočia (Mordovin 2014, 200; 2016, 447; obr. 22:8).

Mince. Našli sa tu dve mince, uhorské nominály z 15. storočia.

1. Uhorsko, Žigmund I. Luxemburský (1387–1437), quating 1430–1437, silne skorodovaný, ale podľa určitých znakov sa dá definovať (Réthy 1907, č. 129; Huszár 1979, č. 586); A: možno vysledovať dvojkríž, na oboch stranách ktorého mali byť značky mincovne; R: sotva viditeľný obraz koruny. Med'. 12 mm; 0,32 g (obr. 22:9).

2. Uhorsko, Žigmund I. Luxemburský (1387–1437), parvus 1387–1427, poškodený (Réthy 1907, č. 125A; Huszár 1979, č. 580); A: erb, okolité písmená – značky mincovne; R: rovnostranný kríž s korunami medzi stranami. Striebro. 9 mm; 0,25 g (obr. 22:10).

V priestore sondy III, podobne ako to bolo v prípade sondy II, boli zaznamenané hroby. Niektoré z nich boli porušené alebo zničené mladšími hrobmi a inými výkopmi. Miestami boli v sonde III zistené kosti zo zničených hrobov. Preto bolo možné vykonať spoľahlivý rozbor iba troch neporušených hrobov, z ktorých dva obsahovali inventár.

Hrob č. 1/III. Žena (♀ Juvenis/Adultus). Orientácia hlavy na juhovýchod. Hĺbka 1,9 m od súčasného povrchu (obr. 21). Na ľavej strane lebky sa nachádzal bronzový špendlík s malou okrúhlou hlavičkou s dĺžkou 6 cm (obr. 23:1). Na pravej strane pod lebku sa našla ihlica s dutou guľovitou hlavicou s priemerom 1,7 cm, ktorá je vodorovne rozdelená na dve časti vlnitým lemom. Horná časť je zakončená valcovým výstupkom s klobúčikovým lemom a zdobená malými červenými sklami a bohato dekorovaným spájkovaním malých guľôčok a sotva viditeľnou razbou v podobe kruhov so zárezmi. Spodná časť je bez výzdoby, je na nej pripevnená ihlica. Celková dĺžka ihlice je 11 cm (obr. 23:2). Vo vedeckej literatúre sú takéto ihlice chronologicky definované najmä v 16.–17. storočí. Ihlice slúžili na zopínanie vlasov a pokrývok hlavy. Používali ich vydaté ženy z meštianskeho a šľachtického stavu (Lovag–Németh 1974; Nevizánsky–Prohászka 2018, 65–67, 69).

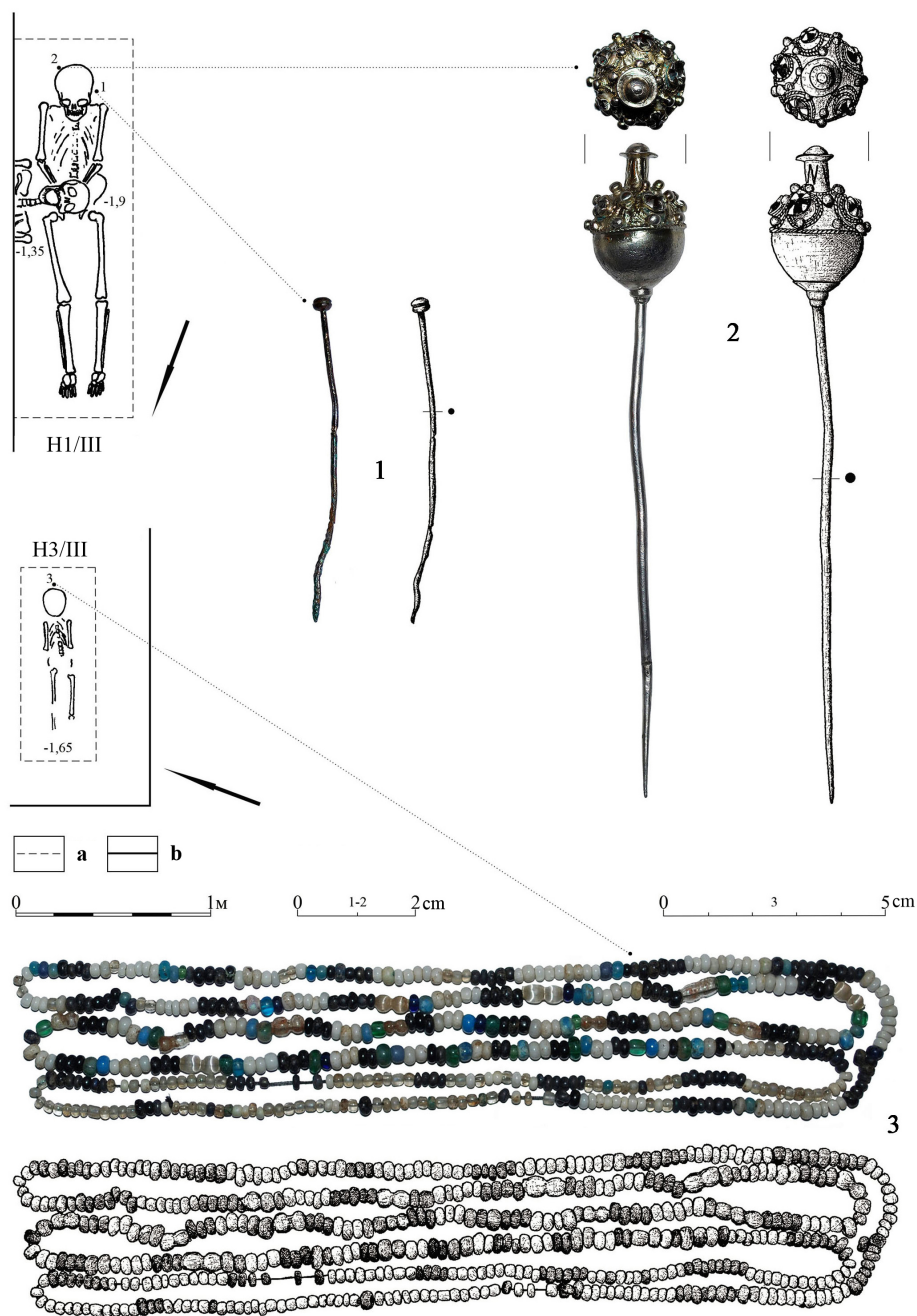
Hrob č. 2/III. Muž (♂ Adultus). Orientácia hlavou na západ. Hĺbka 1,35 m od súčasného povrchu. Bez inventára (obr. 21).

Hrob č. 3/III. Dieťa (Infans I). Orientácia hlavou na východ. Hĺbka 1,65 m od súčasného povrchu (obr. 21; 23). Na týle lebky sa našli početné biele, čierne, modré a zelené sklenené koráliky, ktoré sú pravdepodobne zvyškom pokrývky hlavy – party (obr. 23:3). Hrob č. 3/III pochádza pravdepodobne z druhej polovice 16.–17. storočia.

Obr. 22. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Drobné nálezy zo sondy III.

Abb. 22. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Kleinfunde aus Sondage III.

Obr. 23. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Sonda III, plány a inventár hrobu 1/III (1–2) a 3/III (3). a – pravdepodobné obrysy hrobu, b – hranice sondy.

Abb. 23. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Sondage III, Planskizzen und Inventar von Grab 1/III (1–2) und 3/III (3). a – wahrscheinliche Grabumrisse, b – Sondagenrand.

Rez 2

Realizovaný pod južným múrom lode, pri zamurovanom portáli. Jeho plocha bola 3 m² (2 × 1,5 m; obr. 24–25). Kultúrne súvrstvie pozostávalo z dvoch vrstiev a siahalo do hĺbky 0,8 m až 2,4 m. Vrchná vrstva je sivá hlina (hrúbka do 0,15 m; obr. 25:a), pod ňou sa nachádzala vrstva hnedej piesočnatej hliny premiešanej so stavebnou sutinou a úlomkami ľudských kostí z porušených hrobov (obr. 25:b). Podložie predstavuje hutná homogénna hlina svetlohnedej farby (obr. 25:c). Podložie sa podľa stratigrafie nachádza na úrovni založenia základov kostola a jeho horizont alebo sklon bol v dobe pred výstavbou základov kostola asi 18° v smere od kostola. Samotné základy sú z lomového kameňa a siahajú do hĺbky 0,8–0,85 m (obr. 24–25).

Z rezu 2 pochádza niekoľko fragmentov keramiky zo 16.–17. storočia (obr. 9:14–15). Drobné nálezy boli v reze 2 zastúpené iba dvomi artefaktmi.

1. Minca. Uhorsko, Žigmund I. Luxemburský (1387–1437), parvus 1387–1427 (Réthy 1907, č. 125C; Huszár 1979, č. 580a); A: erb, obklopený písmenami – značky mincovne; R: rovnostranný kríž s korunami medzi stranami. Striebro. 9 × 10 mm; 0,37 g (obr. 25:1).

2. Zápona zo zliatiny medi (pracka?). Je to hák, navrchu ktorého sú prispájkované dve zdobené doštičky. Nad ohybom háčika je pripevnená malá platnička štvorcového tvaru a v strednej časti bola zaoblená platnička s ornamentom v podobe kvetu (obr. 25:2).

Rez 3

Realizovaný za účelom určenia hraníc základov sakristie (plocha 1 × 4 m; obr. 2; 26). Na základe stratigrafických zistení z rezu 3 môžeme predpokladať, že základ sakristie siahla k neskoršiemu opornému pilieru severnej steny lode (obr. 2; 26). Treba podotknúť, že v murive oporného piliera bola zaznamenaná prítomnosť kvádrov z gotickej klenby z 15. storočia. Oporný pilier vznikol v neskoršom období, najskôr po roku 1650. Vo vedeckej literatúre sa spomína rok 1819, ale mohlo ísť len o jeho renováciu (Herczeg 2009, 78; Szakács 2013, 254; 2018; obr. 26). Tento predpoklad je potrebné preveriť ďalším výskumom. Zároveň je možné, že v rovnakom období boli vystavané aj mohutné oporné piliere na východnej a južnej strane kostola.

Kultúrne súvrstvie siahalo v reze 3 do hĺbky 1,0 m a ďalej hlbšie zasahuje do vnútorného priestoru sakristie (obr. 26). V tomto priestore sa zistilo malé množstvo keramiky zo 17.–18. storočia a taktiež sa tu našiel aj zlatý prsteň. Jeho povrch je zdobený čiernym emailom. V rámovom očku je osadený zelený kameň oválneho tvaru (8 × 10 mm). Celková váha prsteňa je 5,07 gramov a vnútorný priemer je 18 mm. Chronologicky ho možno zaradiť od 16. do 17. storočia (obr. 26:1).

Rez 4

Realizovaný bol v nároží medzi južným múrom presbytéria a oporným pilierom lode (plocha 1 × 1,5 m; obr. 2; 27). Rezom 4 sa potvrdilo, že pri výstavbe oporného piliera, ako aj počas dodatočného spevnenia základu presbytéria rovnakým materiálom, bol použitý lomový kameň aj kvádre z gotickej klenby, ktorá pravdepodobne pochádza z 15. storočia (obr. 27).

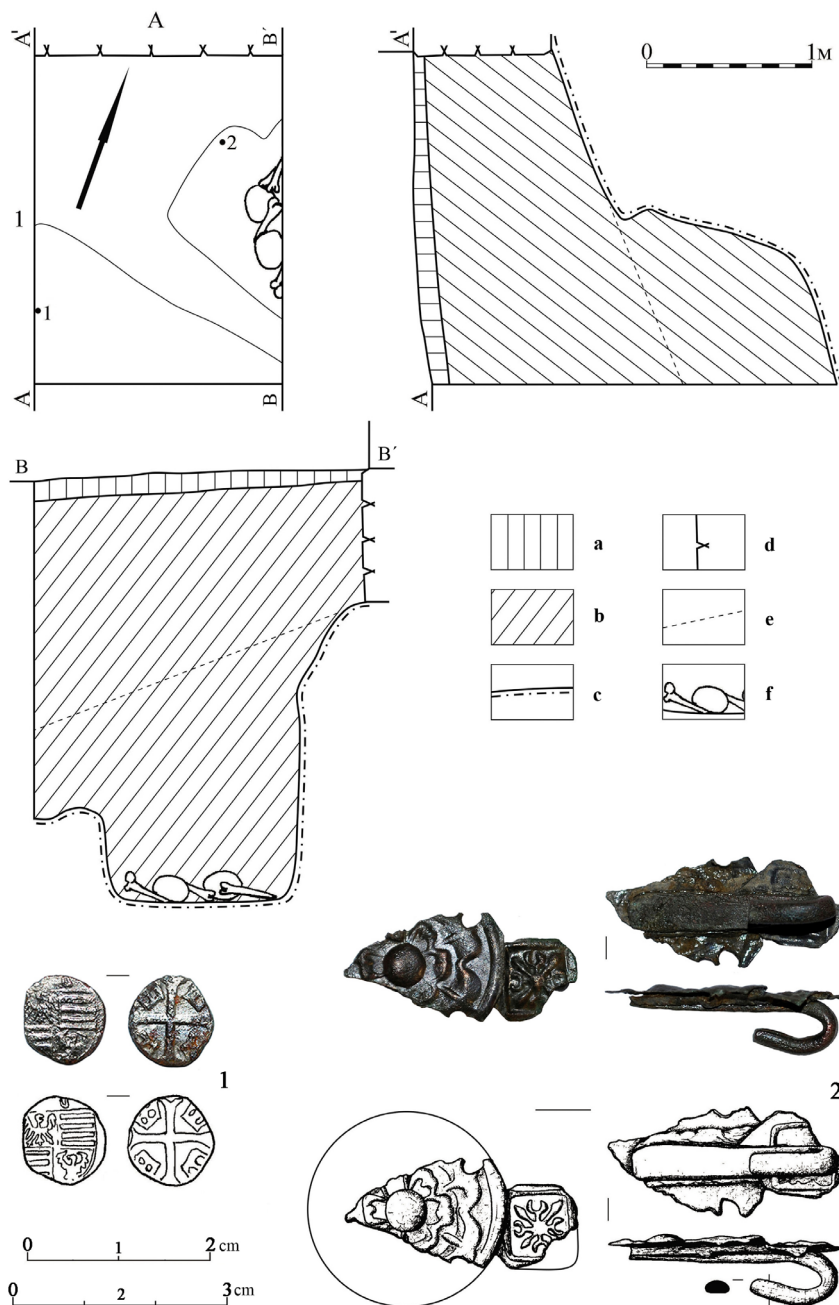
Záver

Archeologickým výskumom stredovekého kostola v Palad' Komarivci, ktorý sa uskutočnil v jeho interiéri a na priliehajúcich vonkajších plochách, sa získali početné nálezy a dôležité zistenia. Celková preskúmaná plocha bola 74 m². Vďaka výskumu bolo možné pokúsiť sa identifikovať a stanoviť parametre staršieho presbytéria a sakristie, ako aj celkový pôdorys pôvodného kostola. Boli zistené stopy neskorších prestavieb a tiež boli preskúmané dve hrobky. Na základe zistení z archeologického výskumu bola zostavená relatívna chronológia pamiatky (obr. 28). Získané nálezy pokrývajú časové obdobie od 13. do 18. storočia. Ich analýzou bolo možné potvrdiť

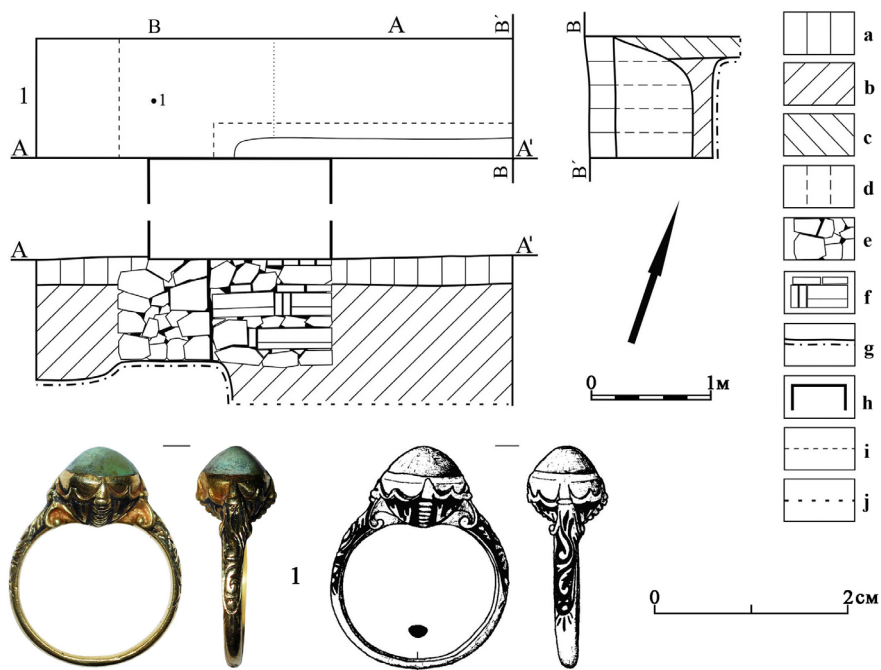
Obr. 24. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Murovaný portál a rez 2, pohľad od juhovýchodu.

Abb. 24. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Gemauertes Portal und Grabungsschnitt 2, Blick aus Südost.

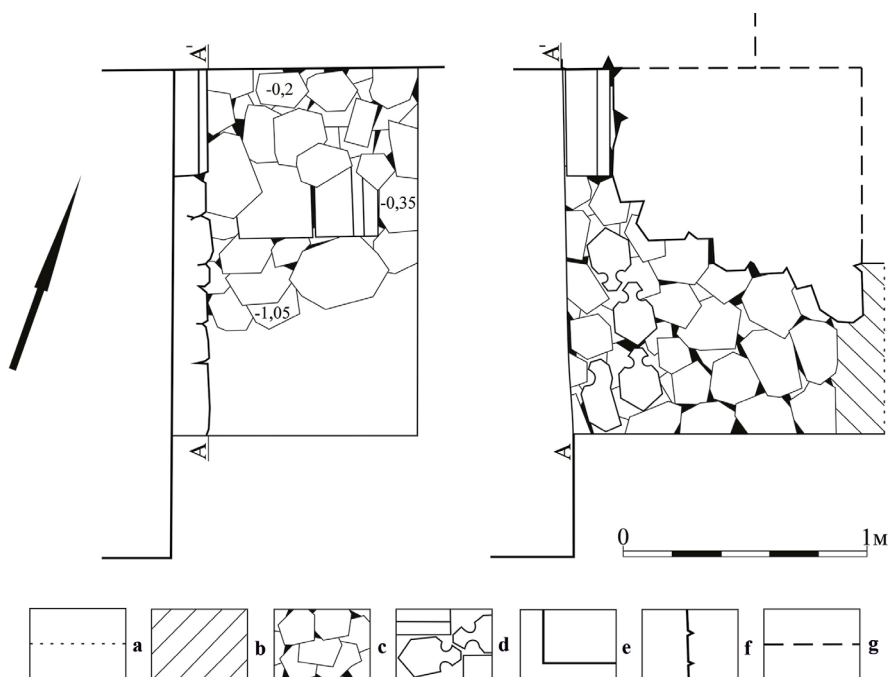
Obr. 25. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Pôdorys a profil rezu 2 a nálezy z neho. a – povrchová vrstva šedej farby, b – piesok svetlohnedej farby zmiešaný so stavebnou sut'ou a kosťami, c – podložie, d – základ kostola, e – pravdepodobný horizont podložia do doby výkopov v stredoveku, f – ľudské kosti.

Abb. 25. Mittelalterliche Kirche in Palad' Komariwci. Grundriss und Profil von Grabungsschnitt 2 und Funde aus ihm. a – grau-farbige Oberflächenschicht, b – mit Bauschutt und Knochen vermischter hellbrauner Sand, c – Unterboden, d – Kirchenfundament, e – wahrscheinlicher Horizont des Unterbodens bis zu den im Mittelalter erfolgten Aushüben, f – menschliche Knochen.

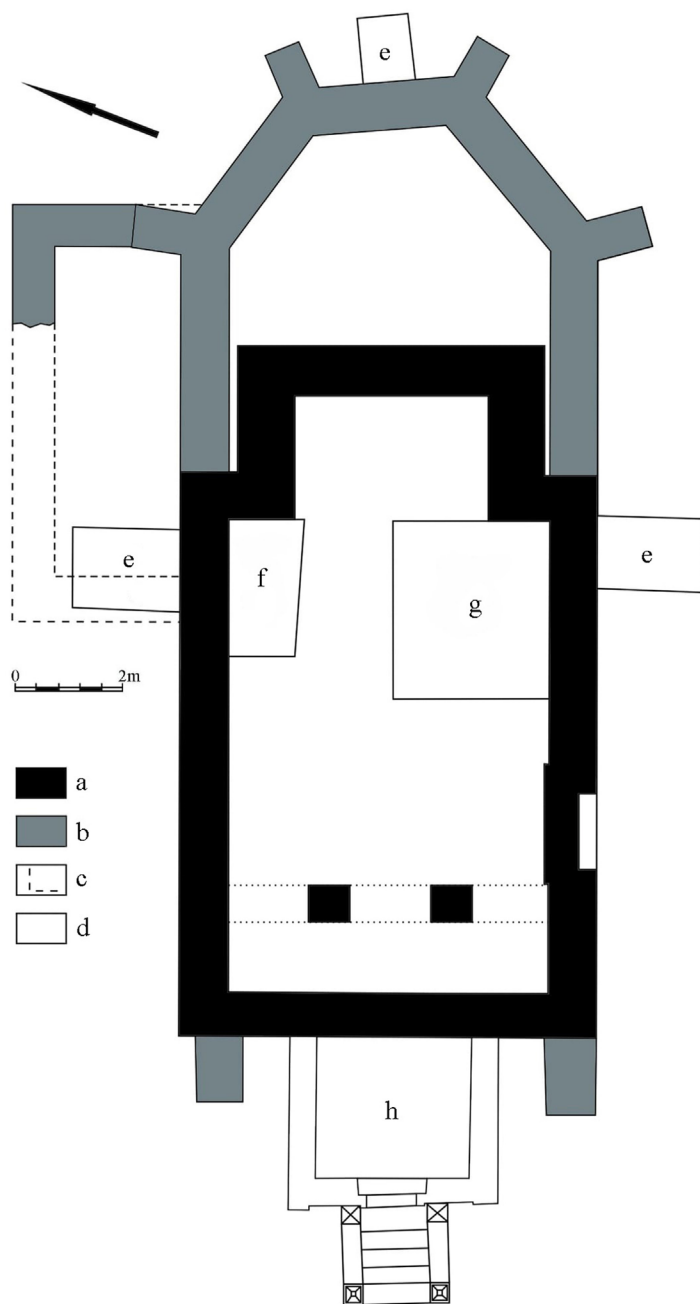
Obr. 26. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Pôdorys a profil rezu 3 a nálezy z neho. a – povrchová vrstva šedej farby, b – hnedá hlina, c – homogénna svetlohnedá hlina, d – tmavá pôda so stavebnou suťou, e – založenie základu, f – tehly a kvádre z gotickej klenby, g – podlažie, h – obrysy severného oporného piliera; i – pravdepodobné obrysy základu sakristie; j – skúmaná úroveň.

Abb. 26. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss und Profil von Grabungsschnitt 3 und Funde aus ihm. a – graufarbige Oberflächenschicht, b – brauner Lehm, c – homogener hellbrauner Lehm, d – dunkles Erdreich mit Bau-schutt, e – Fundamentgründung, f – Ziegeln und Steinblöcke eines gotischen Gewölbes, g – Unterboden, h – Umrisse des nördlichen Stützpfilers; i – wahrscheinliche Umrisse des Sakristeifundaments; j – untersuchte Ebene.

Obr. 27. Stredoveký kostol v Palad' Komariwci. Pôdorys a profil rezu 4 a nálezy z neho. a – skúmaná úroveň, b – piesok hnedej farby, c – kamenné murivo základov, d – bloky gotickej klenby v murive základov, e – obrysy južného oporného piliera a múru presbytéria, f – základ presbytéria, g – pravdepodobné obrysy základov.

Abb. 27. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss und Profil von Grabungsschnitt 4 und Funde aus ihm. a – untersuchte Ebene, b – graufarbiger Sand, c – Steinmauerwerk des Fundaments, d – Steinblöcke eines gotischen Gewölbes im Fundamentmauerwerk, e – Umrisse des südlichen Stützpfilers und einer Mauer des Altarraums, f – Altarraumfundament, g – wahrscheinliche Fundamentumrisse.

Obr. 28. Stredoveký kostol v Palad' Komarivci. Pôdorys kostola s vyznačením základných stavebných etáp. a – románske obdobie (prelom 13. a 14. storočia), b – neskorostredoveké obdobie (15. storočie), c – predpokladaný priebeh muriva, d – mladšie úpravy, e – po roku 1650 alebo rok 1819, f – rok 1575, g – rok 1729, h – po roku 1791.

Abb. 28. Mittelalterliche Kirche in Palad Komariwzi. Grundriss der Kirche mit eingezeichneten Hauptbauetappen. a – Romanik (Wende 13. und 14. Jh.), b – Spätmittelalter (15. Jh.), c – angenommener Verlauf des Mauerwerks, d – jüngere Änderungen, e – nach 1650 oder 1819, f – 1575, g – 1729, h – nach 1791.

existenciu kostola už na prelome 13.–14. storočia. Preto nepochybne patrí medzi skoré a významné stredoveké architektonické pamiatky Zakarpattia, ktorá sa, žiaľ, donedávna v odbornej literatúre spomínala pomerne málo. Je potrebné dodať, že je žiaduce vykonať ďalší výskum, a to na plochách priliehajúcich ku kostolu. V prvom rade zo severnej strany, odkiaľ pochádzajú najstaršie nálezy. Je tiež potrebné vykonať ďalší výskum zameraný špeciálne na architektúru kostola, zvlášť na skúmanie základov a stien kostola, vlastnosti ich muriva a podobne. Umožnilo by to doplniť a spresniť informácie získané výskumom v roku 2017, a následne sa dopracovať ku kompletnému obrazu stavebno-historického vývoja tejto pamiatky.

Štúdia vznikla s grantovou podporou Národného výskumného fondu Ukrajiny v rámci projektu „Medzi východom a západom: pohrebná kultúra západnej Ukrajiny od 11. do 18. storočia. Interdisciplinárna analýza“ č. 2023.03/0187.

Literatúra

- BEDNÁR, P.–ČURNÝ, M.–ŠIMKOVIC, M., 2023: Neskorogotické a renesančné vykurovacie zariadenia na Vinianskom hrade – Late Gothic and Renaissance Heating at Castle of Vinné. Príspevok prednesený na 54. medzinárodnej konferencii archeológie stredoveku Archaeologia Historica 2023, Brno – hrad Špilberk, 18.–22. 9. 2023.
- BIELICH, M.–ČURNÝ, M., 2009: Pipefinds from Nitra and Nitra pipeproduction – Nálezy fajok z Nitry a nitrianska fajkárska produkcia, *Studies in Post-Medieval Archaeology* 3, 337–362.
- BOLDIZSÁR, P.–KOCIS, E.–SABJÁN, T., 2010: A diósgyőri vár 16–17. századi kályhacsempéi. Die Ofenkacheln der Diósgyőrer Burg aus dem 16–17. Jahrhundert. Miskolc.
- CONSTANTINESCU, E.-M., 2016: Doamna Neaga. La 16 ani din Cislăul Buzăului pe tronul Țării Românești, *Zargidava – Revistă de istorie* XV, 124–138.
- DESCHMANN, A., 1990: Kárpátalja műemlékei. Tájak–Korok–Múzeumok könyvtár. 2. Szám. Budapest.
- DRĂGHICEANU, V., 1931: Săpăturile de la Buda-Crăciunești, Lapoșii Tisău, jud. Buzău, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 159–176.
- ДЗЕМБАС, О., 2010: Готичный та ренесансний кахель Невиського замку. Gothic and Renaissance Tiles from the Nevitski Castle, *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею IX–X*, 140–197.
- ÉRI, I., 1954: A kisdárdai vár kályhacsempéi, *Folia Archaeologica* VI, 146–152.
- FODOR, G., 2016: Református múltunk kezesség I. Adattár kárpátaljai református gyűlekezetektörténeti kutatásokhoz 1523–2016. Tiszaszentimre.
- GYURICZA, A., 1992: Reneszánsz kályhacsempék Északkelet-Magyarországról – Renaissance glazed tiles from the north-east of Hungary. Miskolc.
- HARASZY, K., 1931: Palágy. In: *Az Ungi Református Egyházmegye*, 325–335. Nagykapos.
- HERCZEG, R., 2009: A palágykomoróci református templom. In: *Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára* (Tüskés, A., szerk.), 73–79. Budapest.
- HORVÁTH, B., 1970: A tiszadörvényi pártá és pártáöv, *Folia archaeologica* XXI, 157–168.
- HUSZÁR, L., 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München.
- KISS, L., 2013: A palágykomoróci református templom falkepeinek feltárása. In: *Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján* (Kollár, T., szerk.), 258–261. Nyíregyháza.
- KOPICKI, E., 1995: Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych. Teksty. Tablice. Część 1. (poz. 1–7058), Część 2. (poz. 7059–12337). Warszawa.
- KOTOROVÁ-JENČOVÁ, M., 2013: Výskum Stropkovského hradu, *Východoslovenský pravek* X, 267–279.
- КУТАСОВ, С. Н.–СЕЛЕЗНЁВ, А. Б., 2010: Нательные кресты, крестовключенные и крестовидные подвески. Москва.
- LOVAG, Z., 1980: Árpád-kori pecsétyűrűk, *Folia Archaeologica* XXXI, 221–238.

- LOVAG, Z.–NÉMETH, A., 1974: A tolnai XVI. századi kincslelet, *Folia Archaeologica* XXV, 219–246.
- MANEA, C. A., 1992: «Diadema» de la Sibiu, *Cercetări arheologice* XVI, 118–121. <https://doi.org/10.46535/ca.09.20>
- MOJZSESZ, V., 2017: A palágykomoróci református templom, Várak, kastélyok, templomok 2017, 106–109.
- MOJZSIS, D., 1984: XVI–XVII. századi női fejdíszek a nagylózszi leletanyagból, *Folia archaeologica* XXXV, 185–212.
- МОЙЖЕС, В. В., 2018: Дослідження середньовічних церков Закарпаття у 2017 році, Науковий вісник Ужгородського університету, Серія «Історія» 1(38), 109–116.
- 2019: Дослідження середньовічних церков Закарпаття, Археологічні дослідження в Україні 2017, 38–41.
- MORDOVIN, M., 2014: Late Medieval and Early Modern cloth seals in the collection of the Hungarian National Museum, *Archaeologiai Értesítő* 139, 193–237. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.139.2014.9>
- 2016: Sziléziai posztó Magyarországon a régészeti leletek tükrében. In: Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról (Weisz, B., ed.), 439–455. Budapest.
- NAGY, E. K., 1982: Die Tracht eines vornehmen ungarischen Mädchens aus dem 16. Jahrhundert (Restauration und Rekonstruktion des Boldvaer Fundes), *Ars Decorativa* 7, 29–79.
- NEVIZÁNSKY, G.–PROHÁSZKA, P., 2018: Stredoveký a včasnónovoveký kostolný cintorín v Nesvadoch (Výskum Bélu Szőkeho v rokoch 1938 a 1943). Nitra. <https://doi.org/10.5817/AH2018-1-2>
- PLACHÁ, V.–DIVILEKOVÁ, D., 2012: Cintorín z 11.–12. storočia na hrade Devín, *SlArch* LX, 45–118.
- ПОГОРЖЕЛЬСЬКА, І. В.–МОЙЖЕС, В. В., 2024: В шовки та золото загорнута любов. Аналіз та реконструкція текстилю з виявленого поховання у середньовічній церкві в Паладь-Комарівцях (Закарпатська обл., Україна), Науковий вісник Ужгородського університету, Серія «Історія» 2(51), 125–141.
- ПРОХНЕНКО, І. А., 2012: Керамика Закарпаття X–XIII вв. (по материалам закрытых комплексов), *Карпатика* 41, 110–135.
- 2018: Питання датування Середнянського замку, Науковий вісник Ужгородського університету, Серія «Історія» 1(38), 117–122.
- PROHNENKO, I.–MOJZSESZ, V.–ZSILENKO, M., 2013: Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása, A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve LV, 203–250.
- ПРОХНЕНКО, І.–ЖИЛЕНКО, М.–МОЙЖЕС, В., 2020: Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси (оборонні споруди на Соляному Шляху). Ужгород.
- RÉTHY, L., 1907: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. II. kötet. Vegyesházi királyok kora.* Budapest.
- РЯБЦЕВА, С., 2010: О некоторых украшениях и деталях декора одеяний населения Карпато-Дунайского региона в XIV–XVII веках, *Tyragetia. Arheologie Istorie Antică, Serie nouă* Vol. IV [XIX], nr. 1, 249–262.
- SLIVKA, M.–VIZDAL, M., 1984: Hrad Brekov – Die Burg Brekov im Norden von Zemplín, *Nové obzory* 26, 167–185.
- STRAKOŠOVÁ, I., 2007: Nálezy kachlic a ich výroba v Humennom a okolí – Kachelnfunde und Kachelnproduktion in Humenné und Umgebung, *Musaica* XXV, 237–255.
- SZAKÁCS, B. Z., 2013: Palágykomoróc (Паладь Комарівці), református templom. In: Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregbenés Kárpátalján (Kollár, T., szerk.), 251–257. Nyíregyháza.
- 2018: Palágykomoróc. Református templom. In: «...ideje az építésnek...» (Kollár, T., szerk.), 175–185. Budapest.
- TAJKOV, P., 2010: Emporové kostoly na Zemplíne. Poznámky k románskym dedinským kostolom s vežou nad emporou, *Monumentorum tutela* 22, 333–357.
- 2011: Súčasný stav výskumu počiatkov sakrálnnej architektúry na Zemplíne a v Použí. In: Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej celoslovenskej vedeckej konferencie, konanej 17.–18. septembra 2010 v Michalovciach (Adam, J.–Molnár, M.–Štarják, M., edd.), 26–84. Michalovce.
- 2012: Sakrálna architektúra 11.–13. storočia na juhovýchodnom Slovensku. Košice.
- TRUGLY, S., 2008: Záchrana archeologických nálezov v Hurbanove, *AVANS* 2006, 167–168.

Zusammenfassung

Ergebnisse einer archäologischen Grabung an einer mittelalterlichen Kirche in Palad Komariwzi (Oblast Transkarpatien, Ukraine)

In vorliegendem Artikel werden die Ergebnisse von Grabungen an einer mittelalterlichen Kirche in Palad-Komariwzi (Oblast Transkarpatien, Ukraine), die bei einer archäologischen Expedition der Nationalen Universität Ushchorod im Jahre 2017 durchgeführt wurden, präsentiert. Die Kirche befindet sich im Zentrum des Dorfes auf einem natürlich entstandenen Sandhügel. Sie wurde schon im Jahre 1334 in Dokumenten des päpstlichen Zehnt erwähnt. Die Kirche wurde im romanischen Stil errichtet, im Laufe der Geschichte jedoch mehrmals umgebaut und restauriert. Das moderne Aussehen stammt aus dem späten 19. Jahrhundert. Im Jahre 2006 wurden an den Wänden der Kirche Wandgemälde entdeckt, die ins 14. Jh. datiert werden.

Von den gestellten Aufgaben ausgehend wurden bei der Expedition im Jahre 2017 sowohl in den Räumen der Kirche selbst als auch auf dem umliegenden Gelände Grabungen durchgeführt. Die gesamte untersuchte Fläche betrug 74 Quadratmeter. Auf dieser Fläche wurden zahlreiche Einzelfundstücke freigelegt. Bei ihnen handelt es sich überwiegend um Kleidungsstücke, Schmuckstücke und Münzen. Es wurden auch Fundamentreste der ursprünglichen Kirche und Spuren der späteren Umbauten (der Apsis, der Sakristei) gefunden, was die Erstellung einer Gesamtplanskizze des Denkmals ermöglichte. Außerdem wurden innerhalb der Kirche zwei Gruften untersucht. Die erste wird in die zweite Hälfte des 16. Jh. datiert, darin wurde Gespan Ferenc Szalay bestattet. Die zweite gehört ins 18. Jh. und enthält die Gebeine von Graf János Butler. Innerhalb der Kirche und auf dem umliegenden Gelände wurden mehrere Bodengräber verzeichnet, manche davon enthielten Grabinventar. Die entdeckten Fundstücke decken insgesamt den Zeitraum 13.-18. Jahrhundert ab. Anhand des gesammelten Materials konnte bestätigt werden, dass die Kirche bereits an der Wende vom 13. und 14. Jahrhunderts existierte.

Ausgearbeitet unter Förderung des Nationalen Fonds für Forschungen der Ukraine im Rahmen des Projektes: „Zwischen Ost und West: Bestattungskultur der Westukraine vom 11. bis zum 18. Jahrhundert. Interdisziplinäre Analyse“ Nr. 2023.03/0187.

Volodymyr **Moizhes**, Candidate of History (PhD), Director of prof. E. Balahuri Archeological Museum, Faculty of History and International Relations, Uzhhorod National University, sq. Narodna 3, Uzhhorod 88000, Ukraine, volodymyr.moizhes@uzhnu.edu.ua

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.